

Хмельницький національний університет
Факультет економіки і управління
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістр

Освітній рівень

на тему: Управління фінансовою безпекою банківської установи за
матеріалами АТ «Державний ощадний банк України»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

ДРФБС. 000000.01.06.00

Виконав: студент II курсу, група ФБСмз-19-1 _____
Підпис, дата

І.В. Яремчук
Ініціали, прізвище

Керівник: канд. екон. наук, доцент _____
Підпис, дата

Л.А. Приступа
Ініціали, прізвище

Нормоконтроль _____
Підпис, дата Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

Зав.кафедри

д-р. екон. наук, професор _____ Н. А.Хрущ
Підпис, дата Ініціали, прізвище

_____ 2020 р.

Хмельницький 2020

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретичні засади управління фінансовою безпекою банківської установи	9
1.1 Економічний зміст фінансової безпеки банку	9
1.2 Концептуальні основи управління фінансовою безпекою банківської установи	18
2 Аналітична оцінка сучасного базису забезпечення фінансової безпеки банківської установи	27
2.1 Оцінка стану забезпечення фінансової безпеки банківської системи України	27
2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках	49
3 Напрями удосконалення управління фінансовою безпекою банку за матеріалами АТ «Державний ощадний банк України»	66
3.1 Оцінка фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках	66
3.2 Напрями удосконалення управління фінансовою безпекою банку за матеріалами АТ «Державний ощадний банк України»	76
Висновки	90
Список використаної літератури	99
Додатки	106

Вступ

Банківська система є основою фінансової системи країни, саме тому питання фінансової безпеки банківських установ, є одним з центральних аспектів забезпечення сталого економічного розвитку. Особливої актуальності ці питання набувають на сучасному етапі розвитку, що супроводжується економічними спадами, фінансовою нестабільністю, кризовими явищами, посиленням впливу існуючих та нових ризиків та загроз. Забезпечення фінансової безпеки вітчизняних банків потребує системного підходу із активним впровадженням нових концепцій та підходів управлінської роботи.

Проблематиці фінансової безпеки у сучасному банківському секторі України присвячені праці багатьох українських вчених: О. Барановського, М. Барилюк, Т. Болгар, О. Васильчишин, О. Власюка, В. Вовк, О. Вовчак, Р. Вовченка, О. Дзюблюка, М. Зверькова, В. Коваленко, О. Колодізева, Ю. Ніколаєнка, А. Сухорукова та інших.

Відаючи належне науковому доробку вчених, слід зауважити, що проблеми забезпечення фінансової безпеки банків України потребують подальших системних досліджень, безпосередньо щодо визначення актуальних та розробки дієвих концепцій, механізмів, методів та технологій Управлінського впливу з урахуванням особливостей як економіки України загалом, так і банківського сектору країни зокрема.

Узагальнення та аналіз фахової літератури і нормативних актів з досліджуваної тематики дозволяють зробити висновок про недостатність комплексної розробки та дискусійність багатьох питань у сфері управління фінансовою безпекою вітчизняних банківських установ, що обумовлює вибір теми, мету і завдання дипломної роботи.

Метою дипломної роботи є теоретичне обґрунтування і удосконалення концептуальних засад, визначення пріоритетів методичного забезпечення та

організаційно-економічних доміант управління фінансовою безпекою банку в умовах дії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування.

Для досягнення вказаної мети у роботі були поставлені та вирішені наступні завдання:

- з'ясувати економічний зміст фінансової безпеки банку;
- дослідити концептуальні основи управління фінансовою безпекою банківської установи;
- провести аналітичне оцінювання стану забезпечення фінансової безпеки банківської системи України;
- оцінити результати фінансово-господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках;
- здійснити оцінку фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках;
- обґрунтувати напрями удосконалення управління фінансовою безпекою банку за матеріалами АТ «Державний ощадний банк України».

Об'єктом дослідження дипломної роботи є процес управління фінансовою безпекою банку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти управління фінансовою безпекою вітчизняної банківської установи в умовах дії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування.

Для досягнення поставленої мети у роботі використовувались загальнонаукові і емпіричні методи: аналізу та синтезу, індукції і дедукції, логічного узагальнення – при дослідженні теоретичних засад управління фінансовою безпекою банківської установи; економічного, порівняльного й статистичного аналізу – для оцінки стану забезпечення фінансової безпеки банківської системи України та оцінюванні фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України»; наукового абстрагування, моделювання – при розробленні рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовою безпекою АТ «Державний ощадний банк України».

Інформаційну базу дослідження становлять міжнародні й вітчизняні законодавчі і нормативно-правові акти, монографії, наукові періодичні видання економічного профілю, навчальні посібники та підручники, статистичні матеріали, економічна інформація і фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

– складові системи управління фінансовою безпекою банку шляхом обґрунтування змістового та функціонального наповнення, структурно-логічних зв'язків та напрямів взаємодії елементів формування та реалізації заставної політики на засадах ризик-менеджменту, що дозволяє визначати дієві методи та процедури управління ризиками забезпечення банківських позичок;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні засади та концептуальний базис управління фінансовою безпекою банківської установи на основі визначення відмінностей понять «економічна безпека» та «фінансова безпека», визначення економічного змісту фінансової безпеки банку та розкриття її сутності із урахуванням прогнозованих небезпек і нейтралізації наявних загроз внутрішнього й зовнішнього середовища та орієнтування на стратегічні цілі діяльності банку з метою визначення алгоритму функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банку.

Отримані результати дослідження мають практичне значення та полягають в тому, що їх застосування дозволяє забезпечити системний підхід до управління фінансовою безпекою вітчизняної банківської установи, в свою чергу сприяючи підвищенню ефективності діяльності та конкурентоспроможності на ринку банківських послуг.

Основні положення дипломної роботи відображені у 1 науковій праці [61] загальним обсягом 0,27 друк. арк.

Основні положення і результати проведених досліджень доповідалися

та отримали схвальну оцінку на 2 науково-практичних конференціях: VII Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії, моделі та технології управління економічними системами», (8-9 жовтня 2020 року, м. Хмельницький) та Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (12 листопада 2020 року, м. Хмельницький).

Структура та обсяг дипломної роботи. Магістерська дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг дипломної роботи становить 106 сторінок друкованого тексту. Робота містить 20 таблиць, 16 рисунків та 4 додатки. Список використаних джерел складається з 64 найменувань.

1 Теоретичні засади управління фінансовою безпекою банківської установи

1.1. Економічний зміст фінансової безпеки банку

Серед проблем захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру все більш актуальними стають питання забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки. Для ефективної практичної реалізації управлінських концепцій та процедур, необхідне чітке розуміння економічної сутності базових теоретичних засад. Враховуючи це, розглядати економічний зміст фінансової безпеки банку необхідно невіддільно від функціональних особливостей банківської діяльності. Зазначимо, що проблеми функціонування банківської системи та механізму надання банківських послуг повною мірою відображають рівень і характер розвитку продуктивних сил суспільства. Всі ці аспекти функціонування банків в суспільно-економічній формації регулюються рамками національного та міжнародного законодавства. У зв'язку з цим потребує дослідження трансформація підходів до визначення економічного змісту фінансової безпеки банківської установи та її значущості в системі суспільних відносин.

Аналітичне опрацювання фахової літератури свідчить, що переважна більшість науковців визначають базовим поняттям “економічну безпеку”, що узагальнено тлумачиться, як забезпечення стану найкращого використання ресурсів для запобігання загрозам банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку; сукупність охорони комерційної та банківської таємниці; стан захищеності життєво важливих інтересів банку, інтересів власників, менеджменту, персоналу та клієнтів; спроможність протистояти деструктивним діям на фінансовому ринку та

забезпечити виживання у конкурентній боротьбі; стан, необхідний та достатній для реалізації цільової функції й розвитку.

Узагальнення інформаційних джерел [1; 2; 8; 17; 23; 24; 44; 55; 60] дозволило сформувати матрицю складових економічної безпеки суб'єкта господарювання, що засвідчила ключову позицію фінансової складової з поміж інших (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Матриця складових економічної безпеки суб'єкта господарювання*

Складова	Джерело інформації									Усього
	[1;8]	[55]	[60]	[44]	[23]	[28]	[2]	[17]	[24]	
Внутрішнє середовище										
Фінансова (фінансова-інвестиційна)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Кадрова (організаційна)	+		+	+	+	+	+	+	+	9
Інтелектуальна	+				+	+			+	4
Інформаційна (інформаційно-аналітична, інформаційно-технологічна)	+		+	+	+	+	+	+	+	9
Техніко-технологічна	+	+	+		+	+	+	+	+	9
Фізична (силова, матеріальна)	+		+	+	+	+		+	+	8
Зовнішнє середовище										
Політико-правова (правова (юридична))	+		+	+	+	+		+	+	8
Ресурсна	+	+								2
Ринкова		+	+	+	+	+			+	6
Інтерфейсна			+			+			+	3
Соціально-психологічна	+	+					+			3
Екологічна	+							+	+	3
Міжнародна			+							1
Територіальна					+					1
Законодавчо-політична					+					1

* Узагальнено автором

Коротко характеризуючи визначені складові з урахуванням специфіки банківської діяльності, варто зазначити, що фінансова складова полягає у діяльності банку, спрямованій на забезпечення належного рівня рентабельності, ліквідності, платоспроможності й кредитоспроможності, достатнього рівня ресурсів і капіталу, зростання прибутку, недопущення банкрутства.

Головним завданням інформаційної складової є забезпечення ефективного інформаційно-аналітичного супроводу фінансово-господарської діяльності, що реалізується як: збір усіх видів інформації стосовно роботи банку та її аналіз; прогнозування тенденцій розвитку науково технологічних, економічних і політичних процесів; створення системи інформування про умови зовнішнього середовища (конкурентів, потенційних клієнтів, загрози, партнерів тощо); захист інформаційного забезпечення наукової та маркетингової діяльності банку;

Техніко-технологічна складова економічної безпеки банку полягає в забезпеченні впровадження прогресивних технологій, своєчасному оновленні технічної бази, безпеці праці, а інтелектуальна та кадрова – полягають у збереженні та розвитку інтелектуального потенціалу банку; ефективному управлінні персоналом, кадровому забезпеченні.

В загальному силова складова спрямована на забезпечення фізичної безпеки співробітників (передусім керівництва), збереження їх майна. Основним завданням силової складової економічної безпеки банку є гарантування фізичної і моральної безпеки як працівників банку і керівництва, так і клієнтів банку в період перебування їх у банківській установі, гарантування безпеки майна та капіталу банку, гарантування безпеки інформаційного середовища банку, забезпечення сприятливого зовнішнього середовища банку, протидія кримінальним проявам, співробітництво з правоохоронними органами та державними органами;

Політико-правова складова полягає у всебічному юридичному забезпеченні діяльності банку, виконанні діючого законодавства, а ринкова – у визначенні відповідності діяльності банку потребам і вимогам ринкового середовища, а також визначенні та забезпеченні конкурентних позицій банку, його адаптаційних можливостей, забезпеченні реалізації ринкової стратегії банку.

Інтерфейсна складова передбачає характеристику відносин банку з контрагентами, інвесторами, клієнтами, державними органами влади; змістом соціально-психологічної складової є довіра, задоволеність від співпраці між банком та клієнтами і персоналом, нейтралізація соціальних конфліктів та скарг.

У відповідності до екологічної складової повинно забезпечуватись виконання встановлених екологічних норм та мінімізація втрат від забруднення зовнішнього середовища (фінансування банками відповідних підприємств на пільгових умовах).

Територіальна складова полягає у розміщенні фронт-офісу та бек-офісів, філій, підрозділів і представництв банківської установи у зручних для клієнтів, контрагентів та партнерів місцях із мінімальною кількістю конкуруючих структур, що розміщені у безпосередній близькості тощо.

Таким чином, складові економічної безпеки банку можна розподілити на внутрішні складові (фінансову, інтелектуально-кадрову, технологічну, силову), які підконтрольні банківській установі та зовнішні складові (політико-правову, ринкову, інтерфейсну, екологічну, соціально-психологічну), що не є контрольовані банком. Проведений аналіз дозволяє зробити висновки, що фінансова безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки банку.

Об'єктом нашого дослідження є саме фінансова безпека банку, тому доцільним є детальний розгляд підходів до визначення її сутності для розкриття ключових економічних базисів та усвідомлення основних відмінностей між категоріями «економічна безпека» та «фінансова безпека».

Значна частина праць сучасних вчених-економістів присвячена визначенню категорії «економічна безпека банківського сектору» та класифікації ризиків, які можуть становити загрозу для сталого розвитку банківської системи. При цьому слід відмітити, що дискусійним є питання щодо самої можливості застосування категорії «економічна безпека банківського сектору». Таким чином, питання безпеки та ризиків пов'язані між собою та обумовлюють формування ланцюга причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Крім того, у центрі уваги функціонування банківського сектору стоїть його стійкість, при цьому, саме фінансова, що породжує дискусійні питання тотожності тлумачення суті категорій «економічна безпека», «фінансова безпека».

Дискусійність виникає з даного приводу у результаті того, що банки є фінансовими посередниками та фінансовими установами одночасно, основною метою діяльності яких є отримання прибутку та здійснення специфічних фінансових операцій та послуг. Як наслідок, багато дослідників вважає за необхідне говорити саме про фінансову безпеку. На наш погляд, такий підхід може бути застосований у тому випадку, коли ми досліджуємо багатозначні ролі банківських структур в межах соціально-економічного середовища, які в основному формують фінансові відносини.

На думку науковців [52], «економічна безпека національної економіки» являє собою системну категорію, яка представлена сукупністю взаємозв'язків між елементами національної економічної системи та загрозами, що здатні викликати зміну їх властивостей, і яка формується відповідно до інтересів держави та спрямована на досягнення збалансованого стану економічної системи та її сталого розвитку [52, с. 29]. В цьому контексті стає зрозумілим, що основними двома складовими економічної безпеки є система, яка потребує захисту, та загрози, що здатні порушити збалансованість її розвитку. Таким чином, суть досліджуваної категорії визначається такими основними елементами як «стан системи» та «загрози» його стійкості.

І. Бабець зазначає, що на систему діють не лише зовнішні та внутрішні чинники, а й внутрішньосистемні зміни, що здатні негативно вплинути на якість системи, а тому управління системою має базуватися на критеріях економічної безпеки її розвитку [3, с. 35]. Таким чином, І. Бабець «обґрунтовує тезу щодо можливості саморуйнування системи навіть за умови відсутності будь-яких негативних впливів ззовні», що цілком логічно, зважаючи на те, що банківський сектор є відкритою системою, здатною до самоорганізації, з притаманними їй циклами розвитку, при цьому її внутрішні взаємозв'язки тісно пов'язані із зовнішніми.

На думку Є. Свірідова економічна безпека банківської системи – це визначена сукупність умов, які роблять неможливим погіршення фінансового стану комерційних банків, попереджають порушення відповідного порядку функціонування банківської системи, сприяють збереженню ліквідного стану активів, відтворенню капіталу тощо [46, с. 187]. У даному визначенні автор підкреслює переважно превентивну функцію безпеки, хоча в неї є й інші функції, зокрема контроль, забезпечення розвитку системи, створення умов для співробітництва тощо. За змістом зрозуміло про необхідність дотримання певного рівня ключових показників, що цілком відповідає суті встановлених НБУ нормативів.

О. Барановський підкреслює взаємопов'язаність економічної безпеки банківського сектору та окремої установи. Він наголошує, що на рівні банківського сектору здійснюється контроль, який забезпечує Національний банк України, тоді як на рівні банку безпечні умови функціонування створюються керівництвом на підставі існуючої нормативно-правової бази та внутрішніх положень [4, с. 22].

При цьому О. Барановський розглядає не вузьку суть категорії «економічна безпека банківського сектору», а вдається до складного аналізу категорії «безпека банківської сфери», висвітлюючи багатоаспектність та значущість цього терміну [4]. Такий підхід має право на існування, оскільки

суть даної категорії охоплює властивості банківської системи, питання досяжності рівноважного стану, зростання та розвитку в умовах впливу системних та несистемних ризиків.

Спираючись на дослідження провідних науковців України, спробуємо сформулювати основні відмінності між категоріями «економічна безпека» та «фінансова безпека», а також визначити випадки, у яких застосовуються зазначені категорії. Результати проведеного дослідження наведено у таблиці 1.2

Таблиця 1.2 – Відмінності понять «економічна безпека» та «фінансова безпека»*

Назва критерію диференціації	Економічна безпека	Фінансова безпека
За цілісністю категорії	Відображає цілісну економічну категорію	Є складовою економічної безпеки
За широтою суті категорії	Широка за суттю категорія, що поділяється на певні складові й характеризується багатоаспектністю	Вузька за суттю категорія, що має чітку спеціалізацію
За системою управління	Є об'єктом державної економічної політики (макрорівень), регіональної економічної політики (мезорівень) або загальної економічної політики підприємства (мікрорівень)	Є об'єктом грошово-кредитної, валютної, податкової та бюджетної політики держави (макрорівень); податкової та бюджетної політики регіону (мезорівень); фінансового менеджменту(мікрорівень)
За об'єктом захисту	Економіка країни (регіону, підприємства) в цілому та її складові елементи	Фінансова система країни, регіону, підприємства
Мета захисту	Забезпечення сталого розвитку економіки країни, певного регіону або підприємства	Забезпечення фінансової стійкості та прибутковості суб'єктів господарювання
За механізмом регулювання	Економічний механізм	Фінансовий механізм

* Узагальнено на основі [4; 5; 6; 9; 13; 14; 16; 18; 26; 29; 31; 33; 42; 45]

З таблиці 1.2 бачимо, що «економічна безпека» та «фінансова безпека» не є тотожними категоріями. Водночас сучасні теоретики і практики економічної безпеки віддають перевагу позиції, за якої для досягнення найбільш високого рівня економічної безпеки банк повинен проводити роботу із забезпечення стабільності та ефективності функціонування основних її складових, ключовою з яких є фінансова.

У фаховій літературі «фінансову безпеку» визначають як певний стан фінансової стабільності, в якому повинен знаходитися суб'єкт господарювання для реалізації своєї стратегії, який характеризується можливістю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам [39, с. 69]. Розгляд фінансової безпеки лише як одного зі станів фінансової стабільності, суперечить самій сутності поняття фінансової стабільності, тобто логічним є те, що саме фінансова стабільність сигналізує про знаходження суб'єкта господарювання у стані фінансової безпеки, а не навпаки.

На думку І.О. Бланка, фінансова безпека суб'єкта господарювання – це не що інше, як кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі його фінансової філософії та створюють необхідні передумови фінансової підтримки його сталого розвитку в поточному та перспективному періоді [7]. Проте, тлумачення фінансової безпеки як рівня фінансового стану неповною мірою формулює сутнісну і методологічну складову цієї дефініції, що надто звужує на перший погляд найбільш розширене трактування.

Таким чином, пересвідчуємось, що фінансова складова у безпеці є найбільш важливою, оскільки фінансова стабільність свідчить про забезпеченість суб'єкта господарювання власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрям розміщення.

Відповідно до розмаїття поглядів дослідників на проблему фінансової безпеки суб'єктів господарювання не менш різноманітними є трактування категорії фінансової безпеки банку.

П.А. Герасимов визначає фінансову безпеку банку через поняття стабільності й стійкості фінансового стану банківської установи.

Також важливим, на думку дослідника, є ступінь ефективності фінансово-економічної діяльності, рівень контролю за зовнішніми і внутрішніми ризиками, рівень достатності капіталу та ступінь захищеності інтересів акціонерів [11, с. 23].

У роботі Д.А. Артеменка [2], дане понятті розглядається, як комплекс заходів із досягнення максимально можливої платоспроможності та стійкості комерційного банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу й найприбутковіших напрямів його вкладень, що одержується шляхом чіткого стратегічного і тактичного планування, аналізу й запобігання загрозам фінансового характеру.

Фінансову безпеку банку визначають також як динамічний стан, за якого банк юридично та технічно здатний виконувати й реально виконує властиві йому функції; забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, суб'єктів господарювання, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання, а також має у своєму розпорядженні механізми для реалізації цього потенціалу [56, с. 119].

С.М. Побережний вважає, що ключовими характеристиками фінансової безпеки банків є [44, с. 11]: забезпечення рівноважного і сталого фінансового стану банку; сприяння ефективній діяльності банку; можливість на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності банку; нейтралізація криз, запобігання банкрутствам.

Фінансова безпека банку – це такий стан банку (банківської системи загалом), що характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім

та внутрішнім загрозам банківської діяльності завдяки комплексу правових, організаційних і управлінських заходів для забезпечення нормального функціонування та розвитку в умовах дестабілізуючого впливу навколишнього середовища й захищеності фінансових інтересів зацікавлених сторін (власників, клієнтів, працівників, керівництва, держави) [30, с. 26]. Зважаючи на це, основною метою фінансової безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи загалом на ринку банківських послуг й недопущення можливості отримання збитків чи втрати частини прибутків унаслідок реалізації внутрішніх і зовнішніх загроз.

З урахуванням розмаїття підходів до трактування сутності та визначення економічного змісту фінансової безпеки банку (Додаток А), що визначається як сукупність умов, що попереджують ймовірні та наявні загрози; стан, що забезпечує ефективність життєдіяльності банку; стан захищеності; комплекс заходів зі зміцнення безпеки банку; стан оптимального залучення та ефективного використання ресурсів; система елементів, що забезпечує ефективність діяльності банку, на основі проведених досліджень, під фінансовою безпекою банку будемо розуміти стан банку, за якого гарантується захист від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, збереження та нарощення капітальної бази, конкурентних позицій та забезпечення можливостей стійкого розвитку.

1.2 Концептуальні основи управління фінансовою безпекою банківської установи

Зважаючи на те, що головна мета фінансової безпеки банку полягає в забезпеченні конкурентоспроможності банку на ринку банківських послуг, а також уникнення можливості отримання негативних наслідків у результаті

впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, доцільним вбачаємо розгляд сутності, видів на наслідків загроз внутрішнього та зовнішнього середовища.

Під загрозою загалом та фінансовій безпеці банку безпосередньо слід розуміти негативний вплив з боку вхідних параметрів, які супроводжують зміну вихідної інформації системи.

Оскільки загрози характеризуються різноманіттям прояву, з метою їх найбільш змістовної ідентифікації під час формування системи фінансової безпеки банку необхідно здійснити їх класифікацію за якомога більшою кількістю ознак. У науковій літературі представлено різні ознаки класифікації видів загроз для фінансової безпеки суб'єкта господарювання (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Класифікаційні ознаки загроз фінансовій безпеці суб'єкта господарювання*

Автор, джерело	Класифікаційні ознаки
1	2
Запорожцева Л.А., [22]	загрози втрати ліквідності; загрози втрати фінансової самостійності; загрози зниження ефективності діяльності, втрати прибутковості і здатності до самоокупності та розвитку; загрози нестійкого розвитку в результаті недотримання «золотого економічного правила»; загрози нарощування боргів з причини уповільнення інкасації дебіторської заборгованості; загрози неплатоспроможності; загрози зниження вартості
Підхонний О.М., Микитюк Н.О., Вознюк І.П. [50]	джерело виникнення; рівень тяжкості наслідків; рівень вірогідності; стадії діяльності; об'єкти посягань; суб'єкти загроз; форми збитку
Османов Ж.Д., Константинов О.В. [36]	сила впливу; ймовірність реалізації; форма прояву; тривалість дії; рівні ієрархії; джерела і характер загроз

Кінець таблиці 1.3

1	2
Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р., Каркавчук В.В., [54]	місце виникнення; ставлення до загроз; ступінь важкості наслідків; об'єкт посягань; можливість здійснення; форма збитку; тривалість дії; частота дії; рівень прогнозованості; можливість попередження; суб'єкт загроз
Мойсеєнко І.П., Марченко О.М., [40]	безпосередність впливу; ступінь сформованості; можливість виявлення; джерела виявлення; об'єкти, яким вони загрожують; масштаб можливого впливу на підприємство; вплив на певний вид діяльності; вид фінансово-економічних інтересів підприємства; тривалість; ймовірність реалізації; розмір ймовірних збитків; можливість передбачення; об'єктивність чи суб'єктивність зумовленості; ступінь їх суб'єктивного сприйняття

* Узагальнено автором

Розглянуті класифікаційні ознаки загроз спрямовані на формування системи забезпечення фінансової безпеки. Ефективність побудови такої системи для банку залежить від своєчасності і повноти визначення майбутніх втрат. Водночас попередження та раннє реагування є можливим лише завдяки тому, що в банку під час проведення значних за обсягом операцій діє прогноз-система, тобто всебічне дослідження специфіки операції та виявлення факторів можливих ризиків. Базовим елементом такої системи є ідентифікація факторів банківських ризиків.

Перебуваючи у стані невизначеності, можливої зміни як внутрішніх, так

і зовнішніх чинників діяльності, менеджмент банку приймає ризикові рішення в умовах гострої конкуренції, вживаючи заходів запобігання прогнозованих небезпек і нейтралізації наявних загроз (таблиця 1.4), забезпечуючи тим самим ефективну систему ідентифікації та досягнення стратегічних цілей розвитку.

Таблиця 1.4 – Загрози фінансовій безпеці банку та їх наслідки*

Вид загрози	Наслідки
ВНУТРІШНІ ЗАГРОЗИ	
Неефективна кредитна політика банку	– зниження якості кредитного портфеля; – підвищення суми обов’язкових кредитів; – зниження конкурентоспроможності кредитних пропозицій
Низька якість управління активами та пасивами банку	– зниження рівня ліквідності; – підвищення рівня ризикових активів; – незбалансованість активів за строками
Некомпетентність вищого керівництва	– низький рівень стратегічного планування; – приймання неефективних управлінських рішень
Некомпетентність персоналу банку	– розголошення конфіденційної інформації; – послаблення конкурентних позицій
ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ	
Недосконалість банківського законодавства	– зміна умов ліцензування та мінливість нормативно-правових актів; – завищенні міжнародні норми; – залежність від політичних факторів
Низький рівень інвестиційної активності	– відсутність інвестиційно привабливих проєктів на внутрішньому ринку; – неспроможність банку залучати інвестиції через неефективну діяльність
Недобросовісна конкуренція	– різке зниження депозитних кредитних ставок з боку нестабільних установ; – компрометація з боку партнерів; – штучне банкрутство підприємств
Високий рівень недовіри до банків	– недовіра з боку вкладників та кредиторів; – банкрутство банків; – погіршення репутації банків

* Узагальнено на основі [49; 58]

Важливе місце у безпекознавстві відводиться визначенню причинно-

наслідкового зв'язку процесу стимулювання та виникнення загроз щодо того чи іншого явища або процесу. Саме тому доцільним є визначення співвідношення понять «загорзи», «виклики» і «небезпеки».

Зокрема «виклик» визначають як: певну сукупність обставин, що не обов'язково мають конкретно загрожуючий характер, але передбачають обов'язкове реагування на їх виникнення; початкову стадію формування загрози; певну сукупність явищ і процесів, що в конкретний момент не впливають на рівень забезпечення економічної безпеки, однак за відсутності реакції на їх виникнення забезпечення високого рівня економічної безпеки у наступні періоди є вельми проблематичним. Таким чином, можна стверджувати, що категорія «виклик» є первинною складовою взаємозалежності «небезпека – безпека».

Небезпека має розглядатися як об'єктивно існуюча можливість негативного впливу, результатом якого буде зниження рівня економічної безпеки, а її визначальною характеристикою є її потенційний характер, тобто при настанні загрози небезпека зникає як така.

В ракурсі цього, загроза є найбільш конкретною і безпосередньою формою небезпеки в економічній сфері, сукупність негативних умов та чинників, що формують можливість зниження рівня економічної безпеки.

В загальному схему розвитку негативного впливу на об'єкт від ризику до загрози відображено на рисунку 1.1.

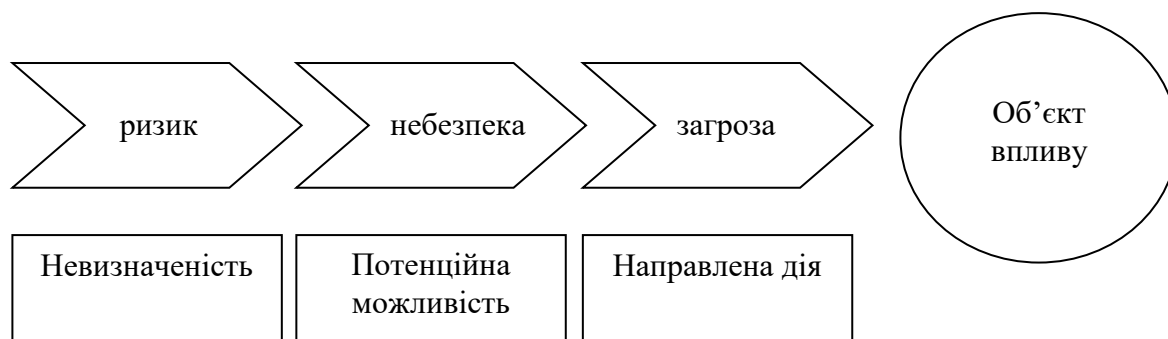

Рисунок 1.1 – Причинно-наслідковий зв'язок виникнення та розвитку ризику, небезпеки і загрози (складено на основі [51, с. 51])

Банківська система загалом та кожен банк зокрема потребують створення такої системи забезпечення безпеки, яка б дала змогу вистояти в мінливому сьогодні, зберегти ліквідність та платоспроможність, розробити засоби завчасного виявлення та попередження загроз, а також ліквідації негативних наслідків уже наявних загроз.

Аналітичне дослідження теоретико-методичних підходів до трактування сутності поняття «система забезпечення безпеки банку» засвідчує існування двох основних груп. Так, до першої групи належать усі науковці, які під системою забезпечення безпеки банку розуміють сукупність функціональних складових за різними напрямками діяльності банку, які забезпечуватимуть захист і протидію загрозам з усіх боків. Тоді як перша група науковців більше зосереджує свою увагу на характеристиці безпеки банку через її функціональні складові, то друга група науковців під системою забезпечення безпеки комерційного розуміє сукупність механізмів та засобів зміцнення безпеки банку. Більшість же науковців поєднує ці ключові поняття, визначаючи систему забезпечення безпеки банку, хоча виділяє різні структурні елементи системи.

Враховуючи вищезначене, під системою забезпечення безпеки банку доцільно розуміти сукупність об'єктів, суб'єктів, принципів, функцій, методів оцінювання та механізму зміцнення безпеки банку, що підпорядковані спільній меті та поставленим завданням попередження загроз та протидії їм, зміцнення позицій банку як на внутрішньому ринку, так й на зовнішньому, підвищення ефективності його діяльності.

Суб'єктами системи забезпечення фінансової безпеки банківської установи слід вважати окремих посадових осіб, відповідні служби банку та його керівників, Національний банк України, банківську систему, державні органи нагляду та контролю, які вживають заходів щодо зміцнення безпеки банку та підвищення ефективності його діяльності.

Задля створення сприятливих умов для ефективного функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банку вона повинна виконувати

низку функцій, серед яких С.М. Побережний, О.Л. Пластун, Т.М. Болгар, А.О. Єпіфанов, В.С. Домбровський та інші науковці виділяють:

- визначення потенційних проблем, до складу яких входять такі параметри, як ідентифікація проблеми, оцінювання її масштабів, визначення факторів, що привели до виникнення проблеми і можуть погіршити ситуацію;
- усунення проблем, тобто вибір необхідних важелів впливу на проблему, а також визначення методів її усунення;
- контроль результативності, тобто аналіз ефективності вжитих заходів і повторна перевірка наявності цієї проблеми;
- забезпечення ефективного фінансового управління шляхом використання відповідного фінансового інструментарію та специфічних методів фінансового управління.

Система забезпечення безпеки банку повинна посідати одне з ключових місць у системі управління банком для вчасного виявлення ймовірних ризиків та загроз, попередження їх появи та ефективної нейтралізації, що сприятиме оптимізації фінансового управління банком та підвищенню ефективності його діяльності. При цьому, слід враховувати, що система забезпечення безпеки банку взаємодіє із зовнішнім середовищем, впливаючи на нього та зазнаючи зворотного впливу, що схематично відображено на рисунку 1.2.

Ефективне функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банку передбачає проходження певних етапів, серед яких слід виділити:

- постійне збирання даних і діагностику фінансового стану банку, можливих ризиків та загроз, рівня фінансової безпеки;
- розроблення і застосування системи необхідних превентивних та антикризових явищ;
- контролювання за виконанням прийнятих рішень;
- оцінювання ефективності роботи системи;
- вдосконалення системи забезпечення фінансової безпеки банку.

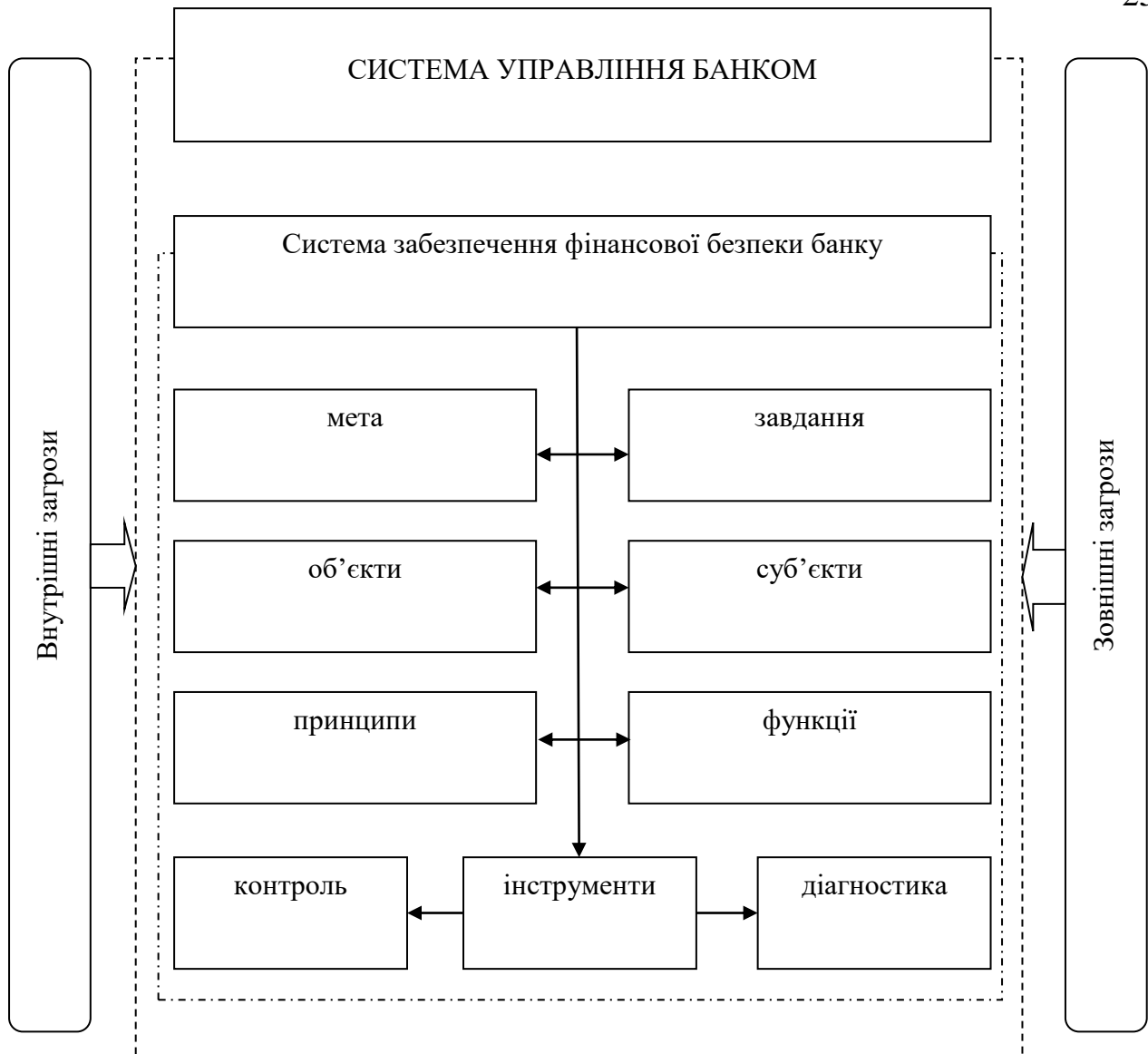

Рисунок 1.2 – Система забезпечення фінансової безпеки, як складова загальної системи управління банком (складено автором)

Таким чином, функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банку повинно базуватись на певному алгоритмі управлінських дій, що відрізнятиметься в залежності від встановленого рівня фінансової безпеки, сприяючи попередженню виникнення загрозливих ситуацій та недопущенню появи їх наслідків (рисунок 1.3.).

Однак слід зазначити, що в такому разі система функціонуватиме лише в об'єктивних умовах внутрішнього та зовнішнього середовища. За навмисного втручання, фальшування інформації вона дестабілізується.

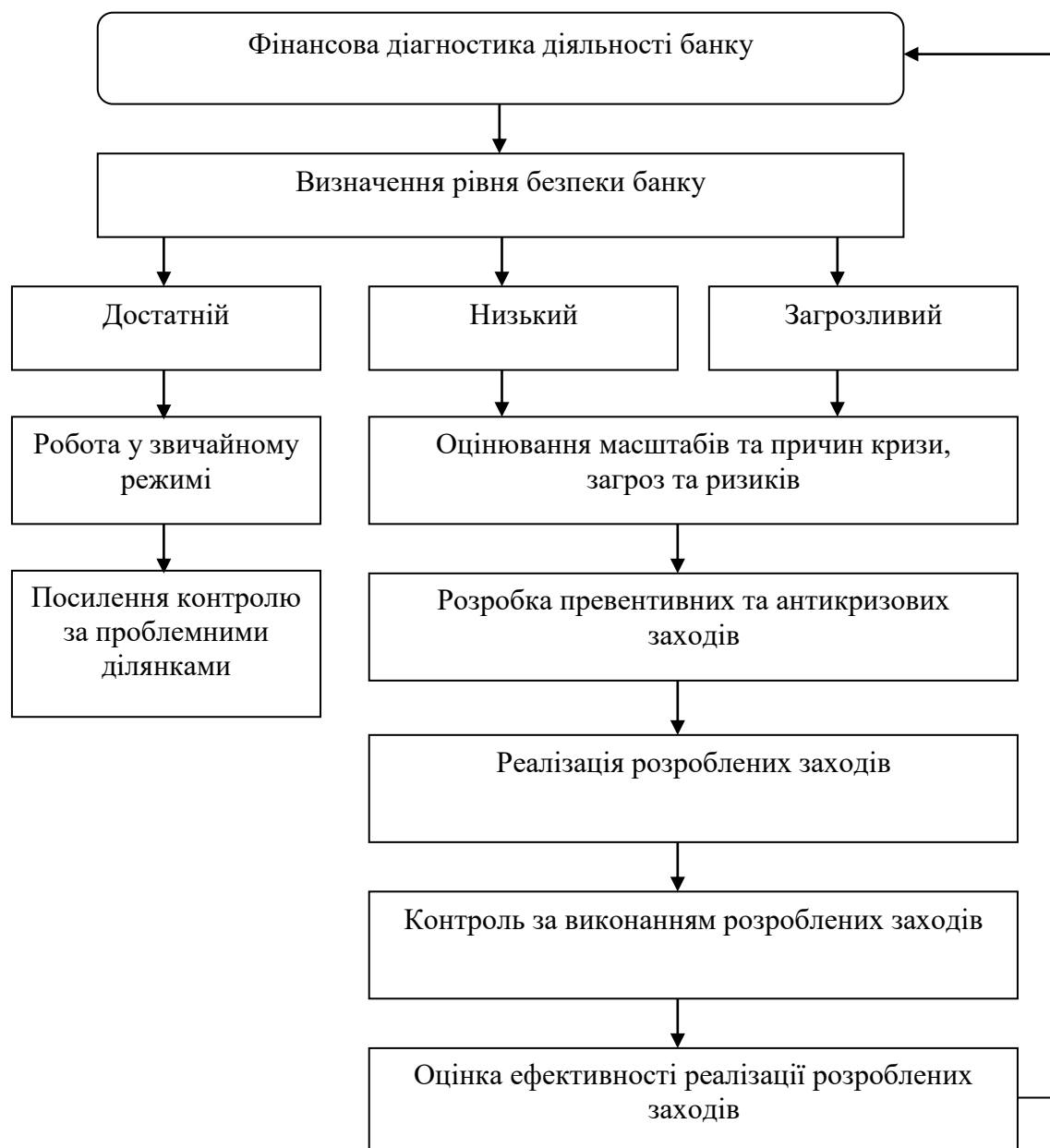

Рисунок 1.3 – Алгоритм функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банку (складено автором)

Тоді для вчасної діагностики та виходу з кризи необхідною та першочерговою умовою є пошук джерела фальсифікації та його нейтралізація. Лише після цього система зможе працювати у звичному режимі.

2 Аналітична оцінка сучасного базису забезпечення фінансової безпеки банківської установи

2.1 Оцінка стану забезпечення фінансової безпеки банківської системи України

Фінансова безпека держави безпосередньо залежить від функціонування вітчизняної банківської системи, що останніми роками відбувалось в складному операційному середовищі. Це зумовлено безпосередньо впливом глибокої політичної та економічної криз, анексією Автономної Республіки Крим та військовими діями на Сході країни, а також іншими різноплановими мікро-, мезо-, макро- і мегаекономічними чинниками.

До явищ та факторів, що можуть спричинити внутрішні загрози національній безпеці у фінансовій сфері (в т.ч. у банківській системі), фахівці відносять: нестабільність та недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері; нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання й погіршення інвестиційного клімату, що зумовлює ухилення від сплати податків і відплив капіталу за кордон; тінізація економіки; недостатній рівень золотовалютних резервів; значний рівень доларизації економіки; істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не зумовлені дією макроекономічних чинників; слабкий розвиток фондового ринку, зокрема, в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на цьому ринку; недостатній рівень капіталізації фінансової системи взагалі та банківської системи зокрема.

В загальному періодизацію із урахуванням сучасних умов та факторів, що істотно впливали на забезпечення фінансової безпеки банківської системи

в Україні, можна розподілити, на нашу думку, на два етапи:

1) 2014-початок 2017 рр. – банківська криза, яка «доповнила» наявну економічну кризу, причиною якої стало, перш за все, зволікання з проведенням необхідних економічних та політичних реформ упродовж усіх років незалежності України. Системна банківська криза, що розпочалась у 2014 р., стала результатом багаторічних структурних та інституційних диспропорцій економіки України, які є постійним джерелом ризиків фінансових і валютних криз; проблеми БС, що існували понад десять років, та їх різке загострення під впливом форс-мажорних зовнішньополітичних чинників, спричинили трикратну девальвацію гривні і перетворення банківської кризи у системну;

2) кінець 2017 р. – дотепер – поступове відновлення прибутковості та фінансової стабільності банківської системи України.

Вивчення сучасного стану забезпечення фінансової безпеки банківської системи України доцільно провести засобами фінансової діагностики її ключових складових.

Так, рівень депозитної безпеки вітчизняної банківської системи у 2013-2019 рр. характеризується такими даними (таблиця 2.1).

Упродовж 2013-2019 рр. спостерігалась постійна висхідна тенденція у залученні банківською системою депозитів домогосподарств, нефінансових й інших фінансових корпорацій. За цей період залучені банками депозити зросли на 350,1 млрд грн, або більш ніж у 1,5 раза.

Проте, зазначений приріст був зумовлений приростом депозитів у національній валюті на 196,4 млрд грн і в іноземній валюті в гривневому еквіваленті – на 153,7 млрд грн. Причому обсяг депозитів в іноземній валюті демонстрував приріст виключно за рахунок більш ніж трикратної девальвації національної грошової одиниці. Така ситуація зумовлена істотною втратою і, попри скасування обмежень на зняття депозитних вкладів у 2016 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів» від

14.05.2015 № 424-VIII [21], все ще невідновленою належним чином довірою клієнтів до банківської системи. Так, напередодні президентських виборів 2019 р. баланс довіри-недовіри до вітчизняних комерційних банків становив мінус 59%, а НБУ – 47% [43].

Таблиця 2.1 – Індикатори депозитної безпеки банківської системи України у 2013-2019 рр. (станом на кінець року) (складено за даними [37])

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім НБУ)							
у національній валюті, млрд грн	412,5	355,8	376,9	409,2	467,3	512,6	608,9
в іноземній валюті, млрд грн	244,8	304,2	315,7	357,6	377,2	359,8	398,5
Усього, млрд грн	657,3	660,0	692,6	766,8	844,5	872,4	1007,4
Темпи зростання, %	-	100,4	106,6	110,7	110,1	103,3	115,5
Відношення до ВВП, %	45,1 ¹	42,1	35,0	32,2	28,3	24,5	25,1
Рівень доларизації депозитів, %	37,2	46,1	45,6	46,6	44,6	41,2	39,6
у тому числі: депозити домашніх господарств (без фізичних осіб-підприємців)							
у національній валюті, млрд грн	252,3	195,1	188,2	197,3	235,0	268,3	314,7
в іноземній валюті, млрд грн	183,6	216,3	210,0	232,3	237,2	233,4	227,6
Усього, млрд грн	435,9	411,4	398,2	429,6	472,2	501,7	542,3
Темпи зростання, %	-	94,4	96,8	107,9	109,9	106,2	108,1
Відношення до ВВП, %	30,0	26,3	20,1	18,0	15,8	14,1	13,5*
Частка у загальному обсязі депозитів БС, %	66,3	63,3	57,5	56,0	55,9	57,5	53,8

Кінець таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Індекс Херфіндаля-Хіршмана за депозитами фізичних осіб	н/д	н/д	н/д	1581	1719	1738	1600
Депозити нефінансових корпорацій							
у національній валюті, млрд грн	138,2	136,7	169,1	193,5	211,2	222,4	268,2
в іноземній валюті, млрд грн	57,0	82,0	96,3	117,1	132,6	120,1	165,5
Усього, млрд грн	195,2	218,7	265,4	310,6	343,8	342,5	433,7
Темпи зростання, %	-	112,0	121,4	117,0	110,7	99,6	126,6
Відношення до ВВП, %	13,4	14,0	13,4	13,0	11,5	9,6	10,8*
Частка у загальному обсязі депозитів БС, %	29,7	33,6	38,3	40,5	40,7	39,3	43,1
Депозити інших фінансових корпорацій							
у національній валюті, млрд грн	22,0	24,0	19,6	18,4	21,1	21,9	26,0
в іноземній валюті, млрд грн	4,2	5,9	9,4	8,2	7,4	6,3	5,4
Усього, млрд грн	26,2	29,9	29,0	26,6	28,5	28,2	31,4
Темпи зростання, %	125,4	114,1	97,0	91,7	108,8	98,9	111,3
Відношення до ВВП, %	1,8	1,9	1,5	1,1	1,0	0,8	0,8*
Частка у загальному обсязі депозитів БС, %	4,0	4,6	4,2	3,5	3,4	3,2	3,1

БС – банківської системи

* ВВП за прогнозом Мінекономіки

Відновлення депозитного ринку, насамперед, за рахунок вкладів у

національній валюті, було викликано активізацією вкладників та стало важливим позитивним чинником подолання кризи в банківській системі. Крім очевидних переваг, що полягають у поступовому зниженні депозитних ставок та розширенні можливостей банків щодо кредитування (насамперед, підприємств реального сектору економіки), повернення депозитів у банківську систему несло в собі додатковий позитивний імпульс для економіки загалом, що проявлялося в зростанні довіри до національної валюти та слугувало зниженню темпів інфляції, оскільки готівкові кошти (найбільш небезпечна складова грошової маси з погляду стабільності валютного ринку) «зв'язувалися» на депозитних рахунках та обмежували попит на споживчому та готівковому валютному ринках.

Водночас, відношення обсягу залучених банківською системою депозитів до ВВП за 2013-2019 рр. знизилося на 20 в. п., що свідчить про недостатнє нарощення вітчизняними банками депозитної маси. Причому вкрай незначний приріст цього показника – 0,6 в. п. – спостерігався лише в 2019 році. При цьому істотне зниження такого відношення сталося, насамперед, унаслідок зниження відношення депозитів домогосподарств до ВВП на 16,5 в. п.

Найбільше за 2013-2019 рр. зросли депозити нефінансових корпорацій – на 238,5 млрд грн (68,1% сукупного приросту залучених банківською системою депозитів) і домашніх господарств – на 106,4 млрд грн (30,4%).

У 2016-2019 рр. проглядалася тенденція щорічного зростання залучених банківською системою України депозитів домогосподарств, темпи зростання якого були в діапазоні 106,2%-109,9%. За цей період депозити загалом зросли на 144,1 млрд грн, або в 1,4 раза.

Загалом на рівні депозитної безпеки банківської системи України в аналізованому періоді негативно позначались: вплив гривневих і валютних депозитів; істотне зменшення кількості платоспроможних банків (за 2013-2019 рр. з ринку було виведено 105 банківських установ); мільярдні втрати

вкладників, що мали вклади понад гарантовані 200 тис. грн; нестача у ФГВФО коштів для повноцінного убезпечення вкладників; незахищеність вкладів юридичних осіб; мінливість депозитних ставок, значні обсяги коштів домогосподарств поза ощадною системою і доларизація депозитів. Відтак, рівень депозитної безпеки банківської системи України не можна вважати достатнім.

Зміни на депозитному ринку в свою чергу негативно вплинули на структуру пасивів банківської системи України, а отже і безпеку ресурсоутворювальної складової функціонування банківської системи, про що свідчить її аналіз за 2013-2019 рр. (таблиця 2.2). Так, якщо в 2013 р. частка власного капіталу у структурі пасивів становила 15,07 %, а частка зобов'язань – 84,93 %, то при зменшенні частки власного капіталу у структурі пасивів до 8,27% у 2015 р. – частка зобов'язань у пасивах збільшилась до 91,73%. Аналогічно із зростанням частки зобов'язань у пасивах за цей період збільшилась частка коштів фізичних осіб у пасивах (з 38,48 % до 32,05 %) та зменшилась частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях (з 39,96 % до 34,94 %). Як видно з динаміки депозитних вкладів, ситуація в банківській системі за цим показником стабілізувалася в 2016 р. І уже станом на 01.01.2017 частка власного капіталу у пасивах становила 9,85%, а зобов'язань – 90,15%. Позитивна динаміка продовжилася надалі: станом на 01.01.2018 частка власного капіталу у пасивах становила 12,24%, а зобов'язань – 87,76%.

Отже, здійснений аналіз свідчить, що основним джерелом ресурсів для вітчизняної банківської системи були і залишаються здебільшого короткострокові кошти фізичних осіб та корпорацій, що істотно підвищує ризик недотримання ліквідності банківської системи і, водночас, стимулює комерційні банки вкладати кошти в депозитні сертифікати НБУ та державні цінні папери.

Важливим показником і захистом від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників як для окремого банку, так і для всієї

банківської системи та їх клієнтів є абсолютний розмір власного капіталу.

Таблиця 2.2 – Структура пасивів банківської системи України у 2013-2019 рр. (на кінець року) (складено за даними [37])

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Пасиви, млрд грн	1278,1	1316,8	1254,4	1256,3	1336,4	1360,8	1494,5
Власний капітал, млрд грн	192,6	148,0	103,7	123,8	163,6	155,7	200,9
Темпи зростання, %	-	76,8	70,1	119,4	132,1	95,2	129,0
Відношення власного капіталу до ВВП, %	13,2	9,4	5,2	5,2	5,5	4,4	5,0
Частка власного капіталу у пасивах, %	15,07	11,24	8,27	9,85	12,24	11,44	13,44
Статутний капітал, млрд грн	185,2	180,1	222,2	414,7	495,4	465,5	470,7
Темпи зростання, %	-	97,2	123,4	186,6	267,5	119,5	101,1
Статутний капітал/ власний капітал, %	96,2	121,7	214,3	335,0	302,8	299,1	234,3
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	34,0	32,5	43,3	53,6	34,3	28,3	37,0*
Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10 %)	18,26	13,0	12,31	12,69	16,10	16,2	19,66
Зобов'язання, млн грн	1085,5	1168,8	1150,7	1132,5	1172,8	1205,1	1293,6

Кінець таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Темпи зростання, %	-	107,7	98,5	98,4	103,6	102,8	107,3
Частка зобов'язань у пасивах, %	84,93	88,76	91,73	90,15	87,76	88,56	86,56
Зобов'язання банків в в іноземній валюті, млн грн	н/д	н/д	667,2	644,2	613,7	587,9	568,6
Кошти фізичних осіб, млн грн	433,7	416,4	402,1	437,1	478,6	508,9	552,6
Кошти суб'єктів господарювання, млн грн	234,9	261,4	318,6	369,9	403,9	406,2	498,2
Темпи зростання, %	-	111,3	121,9	116,1	109,2	100,6	122,7
Частка коштів фізичних осіб у пасивах, %	38,48	31,62	32,05	34,79	35,81	37,38	36,98
Частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях, %	39,96	35,63	34,94	38,60	40,81	42,23	42,72

* частка іноземного капіталу у власному капіталі БС

З початку банківської кризи, за 2014 р. рік власний капітал банків скоротився до рівня 148 млрд грн (майже на чверть). Ця негативна тенденція продовжилася протягом 2015 р. і станом на 01.01.2016 його величина зменшилась до рівня 103,7 млрд грн (на 30%). Тобто, у банківській системі відбувався процес декапіталізації. В 2016 р., унаслідок вжитих регулятором заходів, зменшення розміру власного капіталу зупинилося і станом на 01.01.2017 його абсолютний розмір становив 123,8 млрд грн. В 2017 р. власний капітал зріс на 39,8 млрд грн, або майже на третину, до 163,6 млрд грн, після чого в 2018 р. знову було його зменшення на

7,9 млрд грн. І лише на початок 2020 р. було зафіксоване його найбільше за 2013-2019 рр. значення – 200,9 млрд грн, що майже на третину перевищувало показник попереднього року.

Проте, за 2013-2019 рр. власний капітал банківської системи зріс лише на 8,3 млрд грн, що не можна вважати позитивним фактом. Зниження ж його відношення до ВВП за 2013-2019 рр. у 2,6 раза свідчить про декапіталізацію банківської системи.

На фоні істотного нарощування в аналізованому періоді статутного капіталу у банківському секторі, його власний капітал упродовж багатьох років був значно меншим. Зниження капіталізації зумовлювалось виведенням з ринку значної кількості комерційних банків, переходом на МСФЗ та збитковістю функціонуючих, спричиненою економічною кризою і військовим конфліктом.

Окрім припинення обслуговування кредитів, фізична втрата відділень, що є основними засобами (особливо це стосується державного «Ощадбанку», який практично не мав орендованих відділень), згідно з правилами бухгалтерського обліку зумовлює скорочення капіталу банківських установ. Разом із збитковою діяльністю, ці два чинники зумовили обвальне падіння капіталізації БС у 2014-2015 рр. Регулятивний капітал банків за 2014 р. зменшився на 16 млрд грн до 189 млрд грн, за 2015 р. – на 58 млрд грн до 131 млрд грн [59, с. 129]. Серед проблем банківського сектору особливої актуальності набувала проблема поступової втрати монетарного суверенітету за рахунок зростання частки іноземного капіталу [59, с. 130]. Якщо 30,6% з 53,6% загального сплаченого статутного капіталу українських банків з іноземним капіталом припадало на п'ять банків з капіталом російського державного походження, то очевидно, що подальші кроки держави мали бути спрямовані на врегулювання цього критичного співвідношення.

Утім, останніми роками частка іноземного капіталу у банківській системі України знизилася і на початок 2019 р. становила 28,3%.

Важливим індикатором здоров'я банківського сектору є частка статутного капіталу у власному, яка не повинна перевищувати 60%. Однак, ця умова не виконувалася і продовж багатьох років статутний капітал банків або практично дорівнював власному капіталу, або суттєво перевищував його розмір. Докапіталізаційні процеси тривали в основному у формі конвертації коштів акціонерів у капітал та оприбуткування на баланс нерухомості та майна, за державними комерційними банками – за рахунок докапіталізації ОВДП.

Красномовною ознакою подолання банківської кризи в Україні був той факт, що за перше півріччя 2018 р. (на відміну від кількох попередніх років) на банківському ринку не було зафіксовано жодного банкрутства [37].

За поточних умов вітчизняна банківська система належно капіталізована. Однак поступове підвищення вимог до мінімальної достатності капіталу вимагає капітального планування. За реалізації несприятливих шоків кредитний, процентний та валютний ризику можуть знизити достатність капіталу 18 банків. Проведене у 2019 р. стрес-тестування показало, що у банківському секторі залишається кілька комерційних банків, зокрема, два державних, із суттєвими проблемами [37].

Кредитна безпека банківської системи України в аналізованому періоді зумовлювалася такими чинниками (таблиця 2.3).

За 2013-2019 рр. активи банків зросли на 216,4 млрд грн, або 16,9%, кредити за цей період зросли на 122,1 млрд грн, або 13,4%. Причому, якщо темпи приросту активів на початок 2020 р. порівняно з попереднім зросли на 7,2 в. п., то кредитів – істотно знизилась – на 14,9 в. п. Частка найбільших 20 банків у чистих активах у 2015-2019 рр. перебувала приблизно на одному рівні – від 89,4% у 2016 р. до 92,2% на початок 2020 року.

На початок 2020 р. на найбільший банк України – Приватбанк – припадало майже чверть чистих активів вітчизняного банківського

сектору, на 5 найбільших банків – 2/3, 10 найбільших – 4/5, 20 найбільших – понад 9/10.

Таблиця 2.3 – Кредитний портфель банківського сектору України у 2013-2019 рр. (на кінець року)*

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Активи банків, млрд грн	1278,1	1316,9	1254,4	1256,3	1336,4	1360,8	1494,5
Темпи зростання, %	-	103,0	98,1	98,3	104,6	101,8	109,9
Активи банків в іноземній валюті, млрд грн	470	565	581,7	519,1	506,5	494,8	491,9
Частка 20 комерційних банків у чистих активах, %	н/д	н/д	89,2	89,4	91,0	91,0	92,2
Кредити надані, млрд грн	911,4	1006,4	1009,8	1005,9	1042,8	1118,6	1033,5
Темпи зростання, %	-	110,4	110,8	110,4	114,4	107,3	92,4
Частка кредитів у активах, %	71,3	76,4	80,5	80,1	78,0	82,2	69,1
Відношення до ВВП, %	62,6	64,2	51,0	42,2	35,0	31,4	25,7
Кредити, що надані суб'єктам господарювання, млрд грн	698,8	802,6	830,6	847,1	870,3	919,1	822,0
Темпи зростання, %	-	114,8	118,9	121,2	124,5	105,6	89,4
Відношення до ВВП, %	48,0	51,2	42,0	35,5	29,2	25,8	20,5

Кінець таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, %	76,6	79,7	82,3	84,2	83,5	82,2	79,5
Кредити, надані фізичним особам, млрд грн	167,8	179,0	175,7	157,4	170,9	196,6	206,8
Темпи зростання, %	-	106,7	104,7	93,8	101,8	115,0	105,2
Частка кредитів, наданих фізичним особам, %	18,4	17,8	17,4	15,6	15,4	17,6	20,0
Відношення до ВВП, %	11,5	11,4	8,9	6,6	5,7	5,5	5,2
Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	47,2	48,0	55,4	64,9	60,1	54,2	51,3
Частка кредитів в іноземній валюті у загальному обсязі наданих кредитів, %	34,7	47,8	57,9	51,4	47,1	46,6	36,9
Частка простроченої заборгованості за кредитами, %	7,7	13,5	22,1	24,5	54,5	52,9	51,0
Темпи зростання, %	-	175,3	163,7	110,9	222,4	97,1	96,4
Резерви за активними операціями, млрд грн	131,3	204,9	321,3	484,4	517,0	555,9	492,1
Надані кредити/залучені депозити, %	138,7	152,5	145,8	131,2	123,5	128,2	102,6

* складено за даними [37]

Повільне зростання кредитування економіки зумовлене звуженням ресурсної бази банківських установ, впливом нестабільних

макроекономічних чинників та вимушеним посиленням вимог до умов банківського кредитування. Відтак, в 2017-2018 рр. темпи зростання наданих банківським сектором кредитів уповільнилися на 7,1 в. п., а в 2019 р. – взагалі були від’ємними. Це сталося в основному за рахунок істотного зниження темпів зростання кредитів, наданих суб’єктам господарювання, які в 2017-2018 рр. знизилися на 18,9 в. п., а в 2019 р. – були від’ємними. Натомість кредити фізичним особам в 2018 р. становили 115%, або на 13,2 в. п. вище, ніж у попередньому році, а в 2019 р. – на 9,8 в. п. нижче.

Аналізуючи сукупний кредитний портфель банків України, слід зауважити, що частка кредитів у активах з 71,3% станом на 01.01.2014р. (після падіння) коливалася у діапазоні: 69,1% (на 01.01.2020) до 82,2% (на 01.01.2019). Аналогічно коливалася частка кредитів, наданих суб’єктам господарювання в загальному обсязі наданих банками кредитів: від 76,6% на 01.01.2014 (після падіння) до 84,2% - на 01.01.2017 року. Найвища частка кредитів фізичним особам була зафіксована в 2019 р. – 20%, а найнижча – в 2016 р. – 15,6%. Тобто, у загальній кредитній масі в аналізованому періоді превалювали із значним розривом кредити суб’єктам господарювання.

Водночас, за 2013-2019 рр. істотно знизилася глибина проникнення кредитування в економіку. Так, відношення обсягів кредитів до ВВП знизилось з 64,2% (найвищий показник) у 2014 р. до 25,7% - у 2019 р., тобто у 2,5 рази. При цьому глибина проникнення кредитування суб’єктів господарювання коливалася від 51,2% у 2014 р. до 20,5% - у 2019 р., а фізичних осіб – від 11,5% у 2013 р. до 5,2% - у 2019 р.

Аналізуючи індикатор концентрації кредитних ризиків, який визначається співвідношенням обсягу сукупних наданих кредитів до обсягу залучених депозитів в динаміці, показує його неухильне скорочення з 152,5% у 2014 р. до 102,6% на початок 2020 року. Це свідчить, що вразливість вітчизняних банківських установ до кризових явищ підвищилася, а відтак їх кредитна безпека знижується.

Рівень кредитної безпеки банківської системи знижує й те, що небанківські фінансові установи в 2019 р. надали кредитів населенню і підприємствам на суму понад 100 млрд грн, що на 41%, або на 29,3 млрд грн більше, ніж за 2018 рік. Обсяг наданих кредитів фінансовими компаніями становив 72,2 млрд грн (порівняно з 2018 р. зростання становило 52 %), ломбардами – 18,2 млрд грн (11%) і кредитними спілками 2,7 млрд грн (15%). Понад половини (65%) загальної суми наданих кредитів прийшлося на фізичних осіб. Лише онлайн кредитів фінансові компанії України за 2019 р. видали на суму понад 27,5 млрд грн, що на 148,4% або на 16,4 млрд грн більше, ніж за 2018 р. Все це посилює конкуренцію вітчизняного банківського сектору з іншими учасниками кредитного ринку.

Підриває рівень кредитної безпеки банківської системи України і те, що висока прибутковість ОВДП спричиняє ефект витіснення – замість кредитування реального сектору економіки банки вкладають кошти в державні облігації: на середину 2019 р. на балансі банківських установ знаходилося ОВДП на суму 352 млрд грн, або 45,6% ОВДП в обігу. Значною мірою це зумовлено не лише небажанням вітчизняних комерційних банків кредитувати національну економіку, а й структурною недостатністю вітчизняної економіки, відсутністю її реіндустріалізації, достатньої кількості інноваційних високотехнологічних підприємств.

На валютну безпеку банківської системи України в аналізованому періоді (таблиця 2.4) впливали численні чинники.

Так, рівень доларизації активів в 2013-2019 рр. коливався від 32,9% в 2019 р. до 46,4% у 2015 році. При цьому їх доларизація в 2013, 2017-2018 рр. наближалася до 2/5, а 2015 р. до половини всіх активів по банківській системі. Причому, якщо за 2019 р. активи загалом зросли на 9,9%, то активи в іноземній валюті скоротились на 0,6%. І це при тому, що динаміка активів в іноземній валюті зумовлювалась девальвацією гривні.

Таблиця 2.4 – Активи, депозити і кредити банківського сектору України в іноземній валюті у 2013-2019 рр. (на кінець року) *

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Активи, млрд грн	1278,1	1316,9	1254,4	1256,3	1336,4	1360,8	1494,5
Темпи зростання, %	-	103,0	98,1	98,3	104,6	101,8	109,9
Активи в іноземній валюті, млрд грн	470	565	581,7	519,1	506,5	494,8	491,9
Темпи зростання, %	-	120,2	103,0	89,2	97,6	97,7	99,4
Рівень доларизації активів, %	36,8	42,9	46,4	41,3	37,9	36,4	32,9
Депозити, залучені КБ, млн грн	657,3	660,0	692,6	766,8	844,5	872,4	1007,4
Темпи зростання, %	-	100,4	106,6	110,7	110,1	103,3	115,5
Депозити, залучені банками в іноземн. валюті, млн грн	244,8	304,2	315,7	357,6	377,2	359,8	389,5
Темпи зростання, %	-	124,3	103,7	113,3	105,5	95,4	110,8
Рівень доларизації депозитів, %	37,2	46,1	45,6	46,6	44,6	41,2	39,6
Кредити, надані, млрд грн	911,4	1006,4	1009,8	1005,9	1042,8	1118,6	1033,5
Кредити, надані в іноземній валюті, млрд грн	316,3	481,1	584,7	517,0	491,2	521,3	381,4
Рівень доларизації кредитів, %	34,7	47,8	57,9	51,4	47,1	46,6	36,9
Кредити в іноземній валюті/депозити в іноземній валюті, %	129,2	158,1	185,2	144,6	130,2	144,9	95,7

* складено за даними [37]

Рівень доларизації депозитів коливався від 37,2% у 2013 р. до 46,6% у 2016 р., а кредитів – від 34,7% в 2013 р. до 57,9% у 2015 р. На початок 2020 р. доларизація депозитів становила 39,6%, а кредитів – 36,9%.

Упродовж майже всього аналізованого періоду (крім 2019 р.) надані кредити в іноземній валюті істотно перевищували залучені валютні депозити з амплітудою коливання: від 29,2% в 2013 р. до 85,2% у 2015 р., що свідчить про недостатній рівень валютної безпеки банківської системи України.

Підривало валютну безпеку банківської системи і те, що негативна курсова та інфляційна динаміка минулих років мала наслідком зростання частки валютних вкладів у загальному обсязі банківських депозитів та валютних кредитів у структурі кредитного портфеля. Цей процес відображав не фізичне збільшення валютних вкладів та валютних кредитів, а лише перерахунок «старих» вкладів та позик за поточним завищеним курсом.

Водночас, на валютній безпеці банківської системи не може не позначатися і той факт, що 1/2 всього депозитного портфеля державних Укресімбанку та 1/10 Ощадбанку – це депозити в іноземній валюті до запитання, тобто теоретично вони можуть залишити ці банки в будь-який час.

Окрім цього, валютна безпека банківської системи підривається існуванням форс-мажорних обставин, зумовлених процесами, що відбуваються в нашій і сусідніх країнах, порушеннями логістики вчасної доставки в Україну готівкової валюти.

Боргова безпека банківської системи визначалася тим, що у 2018 р. банки продовжували покладатися на внутрішні джерела ресурсів, а не на зовнішнє фінансування. За такої умови їх валовий зовнішній борг за дев'ять місяців скоротився на 10,7% р/р – до 5,8 млрд дол. – найнижче значення від 2005 року. Близько половини в ньому становили кошти, залучені держбанками від випуску єврооблігацій. До 85 % загальних

зобов'язань КБ залучалися на внутрішньому ринку. Частка коштів населення та бізнесу в зобов'язаннях КБ за рік зросла на 0,8 в. п. – до 77,9 % за рахунок збільшення частки коштів фізичних осіб на 1,5 в. п. Частка коштів бізнесу на початок 2019 р. була дещо нижчою, ніж за підсумками 2017 р., проте залишалася на одному з найвищих рівнів за останні 10 років. Натомість частка кредитів НБУ у зобов'язаннях комерційних банків упродовж 2018 р. перебувала на мінімальних значеннях – близько 1,2% зобов'язань [37].

Загалом за 2013-2019 рр. зміна зовнішнього боргу банківського сектору мала спадну тенденцію. За цей період він скоротився на 17,8 млрд дол, або 78,9 %. Найбільше скорочення порівняно з попереднім роком (майже на третину) спостерігалось в 2015 р., найменше – 7 % у 2018 році. Частка зовнішнього боргу банківської системи у валовому зовнішньому боргу щорічно знижувалася і на початок 2020 р. була вчетверо нижчою, ніж на початок 2014 року. Позитивним є й той факт, що у зовнішній заборгованості банківської системи превалює її довгострокова складова (на початок 2020 р. – 75,6 %). При цьому у короткостроковій зовнішній заборгованості банків України превалюють валюта і депозити (на початок 2020 р. 97,6 %), тоді як у довгостроковій – боргові ЦП (57,4 %) і кредити (31,9 %).

Отже, можна стверджувати про достатній рівень зовнішньоборгової безпеки вітчизняного сектору, чого не можна сказати про внутрішню складову його боргової безпеки.

Водночас, на борговій безпеці банківської системи негативно позначається суперечлива динаміка повернення кредитів рефінансування. Залишкова сума наданих НБУ кредитів рефінансування [37] останнім часом має стійку тенденцію зменшення: станом на 1.01.2015 – 113,4 млрд грн, на 1.01.2016 – 105,8 млрд грн, на 1.01.2017 – 74,8 млрд грн, на 1.01.2018 – 68,7 млрд грн. Водночас відповідна статистика в розрізі платоспроможних банків станом на 1.01.2018 [37] свідчить, що п'ять платоспроможних банків (чотири з яких належать державі, один –

іноземній банківській групі) були винні НБУ загалом 18,4 млрд грн. Різниця між цими двома сумами – це кошти, що «застрягли» у виведених із ринку проблемних банках, отже строки їхнього повернення будуть визначатись лише швидкістю та прозорістю продажу їх заставного майна.

Повернення коштів, наданих НБУ як рефінансування банківським установам, що в подальшому були виведені з ринку, відбувається вкрай повільно. Зокрема, за весь 2017 р. було повернуто лише 2,1 млрд грн. Ця сума складалася з коштів, що надійшли від реалізації ФГВФО заставного майна (активів), та коштів, отриманих з інших джерел.

На інвестиційній безпеці банківської системи позначаються (таблиця 2.5) його недосконалі інвестиційна діяльність, а також нерозвиненість вітчизняного фондового ринку. На сучасному етапі розвитку банківської системи України операції із цінними паперами займають вагомим місце в її інвестиційній діяльності. Сума вкладень комерційних банків у корпоративні цінні папери збільшилась і на 01.01.2019 становила 8 млрд грн проти 7,2 млрд грн на 01.01.2018, проте їх частка в загальному портфелі залишилась незначною – лише 2,2%, що свідчить про вкрай низьку активність банківських установ на корпоративному фондовому ринку України [37].

Серед вітчизняних комерційних банків на початок 2020 р. лише кілька мали помітні позитивні значення нормативу інвестування в цінні папери (не більше 15%): АКБ «Аркада» - 10,02%, АТ «Мотор-Банк» - 7,45%, АТ «ОТП Банк» - 2,27%. Отже, можна зробити висновок про недостатній рівень інвестиційної безпеки банківської системи України.

Розвиток вітчизняного банківського сектору останніми роками супроводжувався недостатнім рівнем його інфляційної безпеки, оскільки лише за 2014 р. рівень інфляції в Україні зріс з 0,5% у попередньому році до 24,9%. У 2015 р. індекс цін споживчого ринку становив вже 43,3%. Одним із заходів, впроваджених в Україні у відповідь на виклики у фінансовій сфері в цей період, був перехід до режиму інфляційного таргетування,

що, разом із іншими заходами держави, забезпечив уповільнення темпів цінового зростання протягом 2016 р. до 12,4 %. У 2017 р. та 2018 р. рівень інфляції склав відповідно 13,7 % та 9,8 % [37].

Таблиця 2.5 – Індикатори інвестиційної безпеки банківської системи України, млрд грн (на кінець періоду) *

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Активи	1278,1	1316,9	1254,4	1256,3	1336,4	1360,8	1494,5
Темпи зростання, %	-	103,0	98,1	98,3	104,6	101,8	109,9
Цінні папери, крім акцій	133,5	164,2	200,0	333,5	361,0	420,3	386,6
Темпи зростання, %	-	123,0	121,8	166,8	108,2	116,4	92,0
Частка в активах, %	10,4	12,5	15,9	26,5	27,0	30,9	25,9
у т.ч. ОВДП	-	-	176,5	312,5	348,5	348,1	334,3
темпи зростання, %	-	-	-	177,1	111,5	99,9	96,0
Акції та інші форми участі в капіталі	7,4	7,2	3,9	1,9	1,0	0,6	0,6
Похідні фінансові інструменти	2,5	4,2	12,7	45,9	56,3	0,3	0,9
Торговий портфель/Цінні папери за справедливою вартістю через прибутки та збитки	11,1	23,3	17,4	36,3	47,0	167,0	154,8
Сукупні інвестиційні активи	193,2	217,4	223,6	322,6	330,0	364,7	425,5
Темпи зростання, %	-	112,5	102,9	144,3	102,3	110,5	116,7
Цінні папери на продаж/ Цінні папери за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	119,0	132,1	140,6	234,6	202,4	178,8*	169,3
Частка цінних паперів на продаж у сукупних інвестиційних активах, %	61,6	60,8	62,9	72,7	61,3	49,7	40,2
Цінні папери до погашення/ Цінні папери за амортизованою собівартістю	4,0	6,1	22,6	31,3	76,1	55,4*	33,0
Частка цінних паперів до погашення у сукупних інвестиц. активах, %	2,1	2,8	10,1	9,7	23,1	15,4	32,1

Кінець таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8
Вкладення в асоційовані і дочірні компанії	2,8	2,1	1,1	0,9	0,8*	0,2*	0,4*
Частка вкладень в асоційовані і дочірні компанії у сукупних інвестиційних активах, %	1,4	1,0	0,5	0,3	0,2	0,05	0,09
Вкладення в інвестиційну нерухомість	17,5	19,0	19,3	19,1	16,5	17,8	18,3
Частка вкладень в інвестиційну нерухомість у сукупних інвестиційних активах, %	9,1	8,7	8,6	5,9	5,0	4,9	4,3
Вкладення в основні засоби та нематеріальні активи	40,1	37,8	40,0	36,7	44,8	42,7	51,7
Частка вкладень в основні та нематеріальні активи в сукупних інвестиційних активах, %	20,8	17,4	17,9	11,4	13,5	11,7	12,2
Капітальні інвестиції за рахунок кредитів КБ та інших позик	34,7	21,7	20,7	27,1	21,8	35,3	41,0
Частка кредитів КБ та інших позик у капітальних інвестиціях, %	13,9	9,9	7,6	7,5	5,3	6,7	7,0

* без Ощадбанку

Складено за даними [37]

Проблеми забезпечення такої важливої складової фінансової безпеки банківської системи, як безпека доходів і витрат, поряд із іншими чинниками, зумовлюються встановленням державою найбільшим банкам, які перебувають в її власності, параметрів зростання прибутку і частки ринку на шкоду виконання ними основних системно значущих функцій. Останнє в свою чергу спричиняє: неналежне дотримання національних фінансових інтересів; неповноцінне виконання державними КБ

трансформації заощаджень в інвестиції, що зумовлює зниження рівня кредитної, боргової й інвестиційної безпеки банківської системи; нестачу довгострокових фінансових ресурсів; зростання відкладеного попиту на них суб'єктів реального сектору економіки; істотно звужує продуктову лінійку зазначених банків.

Поряд з цим, незважаючи на поступове відновлення прибуткової діяльності абсолютної більшості банківських установ України загалом протягом останніх років фіксувались збитки: за 2014 р. – (–53,0) млрд грн, за 2015 р. – (–66,6) млрд грн, за 2016 р. – (–159,4) млрд грн, за 2017 р. – (–24,3) млрд грн. Основною причиною збитковості українських банків була необхідність формування страхових резервів під проблемні кредити, обсяг яких склав: за 2014 р. – 103 млрд грн, за 2015 р. – 115 млрд грн, за 2016 р. – 198 млрд грн, за 2017 р. – 49 млрд грн. І лише у 2018 р. результат діяльності став позитивним – чистий прибуток – 21,7 млрд грн, а кількість збиткових банків, якщо порівняти з 2017 р., скоротилася з 18 до 13. Цьому сприяло скорочення обсягу відрахувань до резервів удвічі та нарощування чистих процентного та комісійного доходів більше ніж на третину. У 2019 р. прибуток банківської системи був найвищим за весь період роботи (збільшився у 2,7 раза порівняно з 2018 р. і становив 59,6 млрд грн), хоча більше половини усіх прибутків отримав Приватбанк. Із 75 діючих банківських установ збитковими було лише 6, сукупний збиток яких становив 0,2 млрд грн. Рентабельність капіталу у банківському секторі сягнула 34 %, це стало можливим як завдяки стрімкому зростанню операційних доходів, так і найнижчим за десятиліття відрахуванням до резервів під активи. Відрахування до резервів по банківському сектору за рік зменшилися на 50,1 % до 12,5 млрд грн, що стало найнижчим значенням за останніх 10 років. Операційна ефективність була суттєво кращою, ніж у 2018 р.: 49,8 % порівняно з 58,1 %, при цьому остання супроводжувалася зниженням невиробничих витрат.

Протягом 2017-2019 рр. спостерігалось підвищення операційних

доходів і операційної ефективності банківської системи. Прибуток банківської системи України у 2019 р. становив – 59,6 млрд грн (у 2,7 раза перевищив фінансовий результат попереднього року). За підсумками 2019 р. банки державного сектору отримали прибуток у розмірі 35,2 млрд грн, або майже 3/5 прибутку банківської системи (в 2,4 раза більше, ніж у 2018 р. (14,6 млрд грн), з нього прибуток АТ КБ «ПриватБанк» склав 32,6 млрд грн. Отже, сукупний прибуток Ощадбанку, Укрексімбанку і Укргазбанку був більш ніж вдесятеро менший, ніж у ПриватБанку. Натомість банки з іноземним капіталом збільшили прибуток у 5,1 раза (до 18,5 млрд грн), з приватним українським капіталом – в 1,4 раза (до 5,9 млрд грн). При цьому 40 млрд грн, або 50,6%, від загальної суми чистих відсоткових доходів припадає на доходи від кредитів юрособам, 17,4 млрд грн (22%) – ОВДП, 13,8 млрд грн (17,5%) – капіталізованих ОВДП, 12,5 млрд грн (15,8%) – кредитування фізосіб, 9,6 млрд грн (12,2%) – депозитних сертифікатів [37]. Про рівень безпеки доходів і витрат БС свідчать і показники рентабельності його активів і капіталу (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Доходи, витрати та рентабельність активів і капіталу банківської системи України в 2013-2019 рр., млн грн (на кінець року)*

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Доходи	165500	210201	199193	190691	178139	180433	244402
Відсоткові доходи	132300	151257	135145	135807	124009	126334	154300
Комісійні доходи	23100	28276	28414	31362	37138	46223	62100
Переоцінка і дохід від операцій купівлі-продажу							
Інші операційні доходи	0	10093	9567	9605	7264	7298	8091
Інші доходи	6500	2165	2729	3946	1349	1582	2806
Повернення списаних активів	0	2899	1848	1728	1070	520	909
Витрати	164000	263167	265793	350078	204545	160441	184768
Відсоткові витрати	80900	97171	96079	91638	70971	61882	74000
Комісійні витрати	4000	4889	5846	7182	9650	11910	18089
Інші операційні витрати	52400	15579	12991	10920	11719	12031	11179

Кінець таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Адміністративні витрати	38156	44614	36742	39356	44202	47058	62900
Інші витрати	0			3089	15116	1466	2106
Відрахування в резерви	25200	103297	114541	198310	49206	21705	11847
Податок на прибуток	1600	-2383	-406	-418	3681	4388	4683
Результат діяльності	1436	-52966	-66600	-159387	-26491	21700	59634
Рентабельність активів, %	0,12	-4,07	-5,46	-12,60	-1,94	1,67	4,35
Рентабельність капіталу, %	0,81	-30,46	-51,91	-116,4	-15,96	14,3	34,18

* Складено за даними [37].

Поряд з цим, оскільки основним джерелом зростання капіталу банківського сектору є прибуток, в умовах багаторічної збитковості банківської системи, його від'ємний фінансовий результат провокував «проїдання» банками капіталу, внаслідок чого власний капітал банківської системи України за 2014-2015 рр. скоротився зі 193 до 104 млрд грн [37], що значною мірою, підривало безпеку ресурсоутворюючої складової функціонування вітчизняної банківської системи. Рівень останньої почав підвищуватись лише з виконанням банківськими установами вимог НБУ до зростання їх мінімального статутного капіталу.

2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках

АТ «Державний ощадний банк України» належить до системно важливих банків України, за результатами діяльності 2019 року посідає друге місце серед банків України за розміром активів та перше місце за обсягом чистого кредитного портфеля, а також є найбільшим в Україні за пасивами в корпоративному секторі та другим за пасивами в роздрібному секторі. АТ «Державний ощадний банк України» – також найбільший в

Україні банк за кількістю відділень і другий за розмірами інфраструктури карткового бізнесу (кількість банкоматів та платіжних терміналів).

Відповідно до своєї бізнес-моделі він є універсальним банком, який надає пріоритетне значення розширенню роздрібного, мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСБ), утримуючи при цьому міцні позиції за напрямом корпоративного бізнесу.

Більша частина процентних доходів банківської установи формується за рахунок кредитів, наданих юридичним особам, та інвестицій у цінні папери.

Як універсальний банк АТ «Державний ощадний банк України» пропонує клієнтам широкий спектр банківських продуктів та послуг.

До основних продуктів роздрібного бізнесу належать:

- пасивні продукти: строкові депозити, зарплатні проекти, пенсійні й соціальні рахунки та дебетові картки;
- активні продукти: автокредитування, споживче та іпотечне кредитування, кеш-кредити, кредитні картки, участь у державних програмах зі стимулювання енергоефективності;
- продукти, що генерують комісійний та торговий дохід: платежі населення, внутрішні та міжнародні перекази, оренда індивідуальних сейфів, операції з обміну валют, операції з банківськими металами;
- додаткові сервіси: система дистанційного обслуговування «Ощад 24/7».

Основні продукти ММСБ включають:

- пасивні продукти: строкові депозити, депозити на вимогу, поточні рахунки;
- активні продукти: кредитування на поповнення обігових коштів, придбання автотранспорту та обладнання (зокрема в рамках партнерських програм), овердрафти (в т.ч. бланкові), кредити для ОСББ/ЖБК, програми кредитування в рамках співпраці з міжнародними

організаціями (фондом WNISEF, ЄБРР, ЄІБ та ЄІФ), програми співпраці з Фондом розвитку підприємництва («Доступні кредити 5-7-9%», Financeast тощо), програма мікрокредитування, гарантії та авалювання векселів;

– додаткові сервіси: система дистанційного обслуговування рахунків клієнтів ММСБ CorpLight, яка відповідає сучасним ринковим вимогам та входить до Топ-3 на ринку за функціональністю; програма «Будуй своє», яка має на меті розвиток малого підприємництва в Україні та включає чотири компоненти: навчання на окремому порталі «Будуй своє», знижки від партнерів для клієнтів Ощадбанку, банківські продукти (розрахунковий рахунок, корпоративна картка, система дистанційного обслуговування CorpLight) та фінансування бізнесу за стандартними програмами ММСБ.

Основними продуктами корпоративного бізнесу є:

– пасивні продукти: строкові депозити та поточні рахунки корпоративних клієнтів;

– активні продукти: проєктне фінансування, кредити та овердрафти для корпоративного бізнесу, кредити/облігації/лізинг – фінансування бюджету розвитку муніципалітетів, інвестиційних проєктів, фінансування будівництва та рефінансування для енергогенеруючих компаній в альтернативній енергетиці;

– додаткові сервіси: система дистанційного обслуговування рахунків корпоративних клієнтів Corp2, яка, серед іншого, надає зручні опції для управління рахунками в рамках групи компаній, а саме можливість для представників головної компанії групи здійснювати перегляд та/або підтвердження операцій по рахунках усіх компаній, що входять до складу групи.

Визначена місія АТ «Державний ощадний банк України» – змінюватись та ініціювати позитивні зміни в країні, бути банком першого вибору, емоційно близьким кожному українцю [38]. Стратегічна мета – бути

прибутковим, комерційно орієнтованим банком з високою стійкістю бізнесу, лідером у частині інновацій та задоволення клієнтських потреб.

Банк наразі керується у своїй діяльності Стратегією розвитку, розробленою на п'ятирічний період, 2018–2022 рр., схваленою вищим органом управління – Кабінетом Міністрів України – в лютому 2018 року із дотриманням основним пріоритетів (рисунок 2.1) .

Рисунок 2.1 – Пріоритети розвитку АТ «Державний ощадний банк України» до 2022 року [38]

Зокрема, ключовими стратегічними цілями АТ «Державний ощадний банк України» до 2022 року визначено:

- зростання активів, у т. ч. кредитного портфеля, а саме: зростання загальних активів до 334 млрд грн; зростання кредитного портфеля роздрібно-бізнесу – досягнення частки ринку на рівні 11–13%; зростання кредитного портфеля ММСБ – досягнення частки ринку на рівні 7–10%; зростання кредитного портфеля корпоративного бізнесу – досягнення частки ринку на рівні 18%.

- зниження вартості ризику (COR) до 2%.
- підвищення дохідності капіталу (ROE) до 12%.

– зниження співвідношення витрат до доходів (CIR) до 63%.

Аналіз складу та структури активів АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках (за даними Додатків Б, В, Г) наведено у таблиці 2.7, а їх динамічних змін у таблиці 2.8.

Таблиця 2.7 – Аналіз складу та структури активів АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки

Показники	Роки, тис. грн			Частка в активах, %			Зміни в структурі, %	
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2018/2017	2019/2018
Грошові кошти та їх еквіваленти	12284730	10634527	11269460	5,24	4,87	7,84	-0,38	2,97
Кошти в інших банках	16732798	10008487	457	7,14	4,58	0,00	-2,56	-4,58
Кредити та заборгованість клієнтів	74502538	67543176	39095305	31,81	30,92	27,20	-0,88	-3,72
Кредити та заборгованість юридич. осіб	70657583	62131361	31544147	30,16	28,44	21,95	-1,72	-6,49
Кредити та заборгованість фізичних осіб	3844955	5411816	7551158	1,64	2,48	5,25	0,84	2,77
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через ін. сукупний дохід	72901636	57161708	16718385	31,12	26,17	11,63	-4,95	-14,54
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	24800	24800	24800	0,01	0,01	0,02	0,00	0,01
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	294694	267324	270256	0,13	0,12	0,19	0,00	0,07
Основні засоби та нематеріальні активи	7614578	8953527	9965799	3,25	4,10	6,93	0,85	2,83
Інші фінансові активи	1067489	1449346	3428303	0,46	0,66	2,39	0,21	1,73
Інші активи	1822016	1892606	2286754	0,78	0,87	1,59	0,09	0,72
Чисті активи, усього	234241045	218430631	143721379	100	100	100	-	-

Протягом звітної періоду (2019 року) в порівнянні з попереднім фінансовим роком чисті активи (продовжили падіння абсолютних значень) та скоротились на -74709252 тис. грн (зменшення показника у 2018 році становило 15810414 тис. грн).

Таблиця 2.8 – Аналіз динаміки активів АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки

Показники	Абсолютне відхилення (+,-) тис. грн		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
	2018/2017	2019/2018	2018/2017	2019/2018	2018/2017	2019/2018
Грошові кошти та їх еквіваленти	-1650203	634933	86,57	105,97	-13,43	5,97
Кошти в інших банках	-6724311	-10008030	59,81	0,00	-40,19	-100,00
Кредити та заборгованість клієнтів	-6959361	-28447871	90,66	57,88	-9,34	-42,12
Кредити та заборгованість юридичних осіб	-8526222	-30587214	87,93	50,77	-12,07	-49,23
Кредити та заборгованість фізичних осіб	1566861	2139342	140,75	139,53	40,75	39,53
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	-15739928	-40443323	78,41	29,25	-21,59	-70,75
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0	0	100,00	100,00	-	0,00
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	-27369	2932	90,71	101,10	-9,29	1,10
Основні засоби та нематеріальні активи	1338949	1012272	117,58	111,31	17,58	11,31
Інші фінансові активи	381857	1978957	135,77	236,54	35,77	136,54
Інші активи	70590	394148	103,87	120,83	3,87	20,83
Чисті активи, усього	-15810414	-74709252	93,25	65,80	-6,75	-34,20

Зміни обсягів активів АТ «Державний ощадний банк України» протягом 2017 - 2019 років представлені на рисунку 2.2.

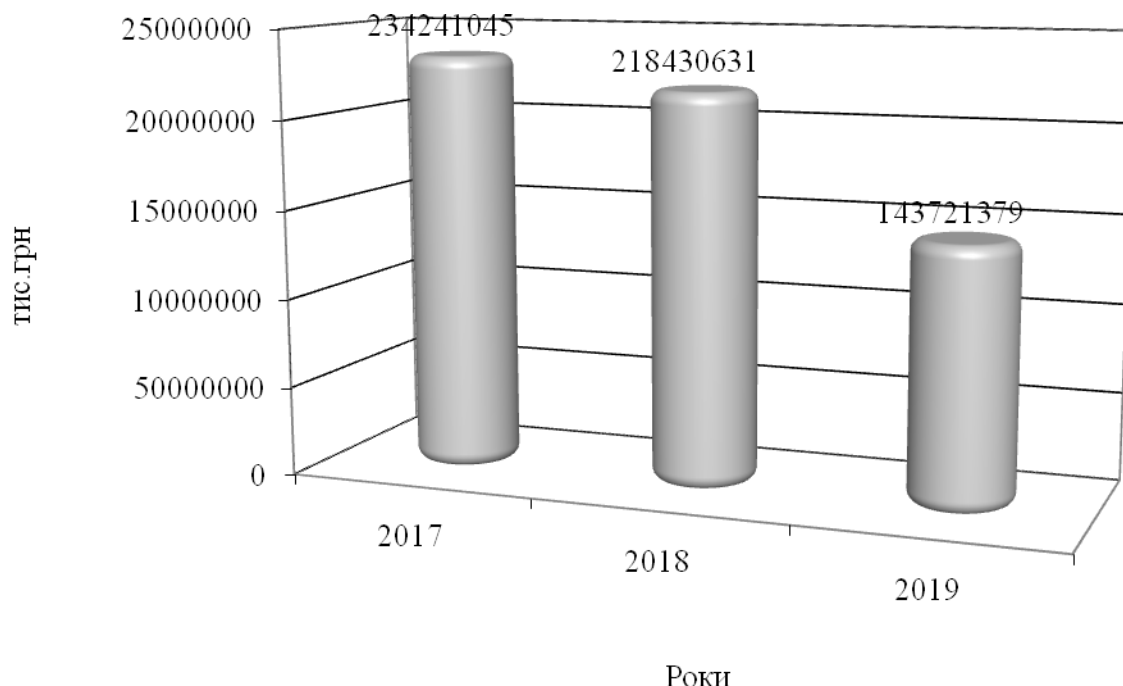

Рисунок 2.2 – Динаміка активів АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки

Структурно активи банку змінилися у 2019 році в порівнянні із 2018 роком за рахунок збільшення таких показників: грошові кошти та їх еквіваленти на 5,97 %; кредити та заборгованість фізичних осіб на 39,53 %; основні засоби та нематеріальні активи на 11,31 %; інші фінансові активи на 136,54 %; інші активи на 20,83 %. Слід вказати на значне збільшення кредитів та заборгованості фізичних осіб. Зменшення активів банку у 2019 році в порівнянні із 2018 роком відбулося за показниками: кошти в інших банках на майже на 100 %; кредити та заборгованість клієнтів всього на 42,12 %; кредити та заборгованість юридичних осіб на 49,23 %; цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід на 70,75 %.

У структурі активів АТ «Державний ощадний банк України» протягом 2017-2019 років найбільшу частку займають кредити та заборгованість

клієнтів (у 2019 році вони становили – 27,2 %), кількісні зміни яких відображені на рисунку 2.3.

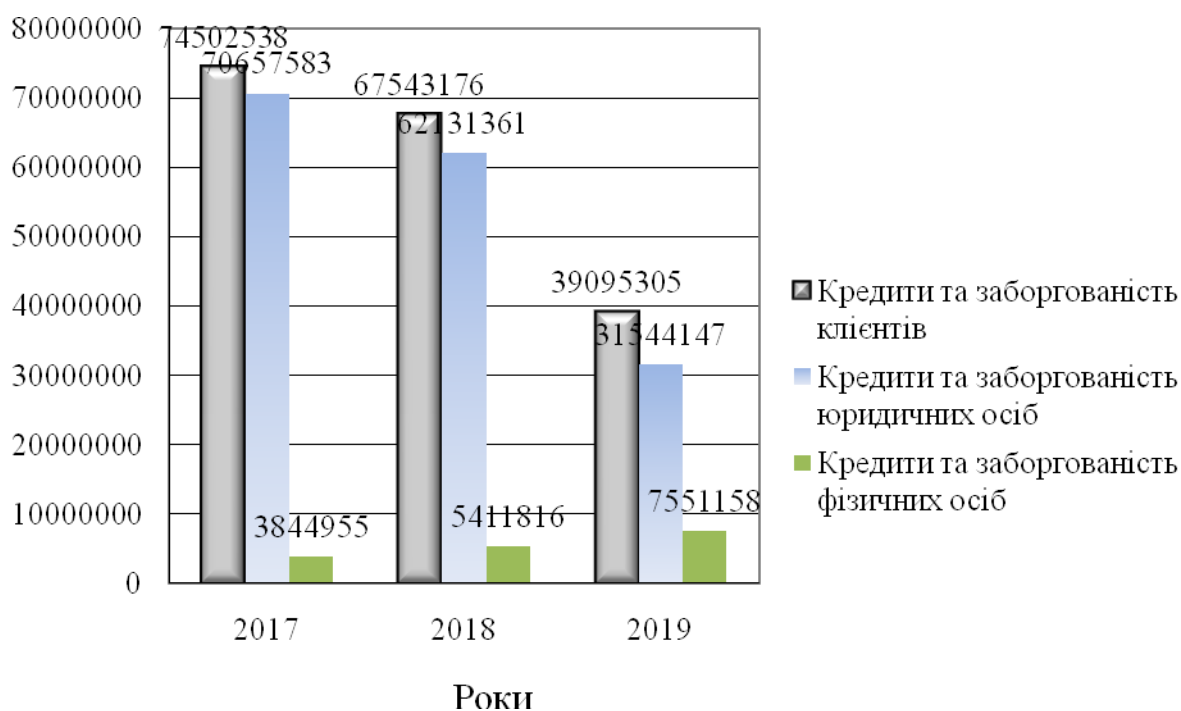

Рисунок 2.3 – Динаміка кредитів та заборгованості клієнтів

АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки, тис. грн

Значна частка активів банку була сформована за рахунок цінних паперів, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний (від 11,63 % – 2019 рік до 31,1 % 2017 рік). Слід зазначити, що у порівнянні із початком періоду дослідження, в активах банку саме відповідна позиція зазнала найбільшої зміни. Також відбулось відчутне зменшення частки кредитів та заборгованості юридичних осіб та (на 6,49 % у 2019 році порівняно з 2018) та коштів в інших банках на 4,58 % відповідно.

Натомість за рахунок приросту обсягу грошових коштів та їх еквівалентів на 5,97 %, їх питома вага у загальній структурі активів зросла у 2019 році на 2,97 % (до 7,84 %).

В загальному протягом трьох років відбувається зменшення обсягів активів АТ «Державний ощадний банк України», що з 234,2 млрд грн у 2017 році зменшились до 218,4 млрд грн (2018 рік) та у підсумку становили 143,7 млрд грн.

Загальна ж структура активів АТ «Державний ощадний банк України» є задовільною та дозволяє банку ефективно управляти ними. Банк підтримує стратегію нарощування власних фінансових ресурсів та проводить політику, що спрямована на зниження ризиків, збереження високого рівня ліквідності та удосконалення структури кредитних ресурсів, а також піклується про фінансове благополуччя кожного свого клієнта, керуючись принципами відкритості, довіри та партнерства.

У таблицях 2.9 та 2.10 подано результати аналізу динаміки, складу та структури зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки.

Таблиця 2.9 – Аналіз динаміки зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки

Показники	Абсолютне відхилення (+,-) тис. грн		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
	2018/2017	2019/2018	2018/2017	2019/2018	2018/2017	2019/2018
Кошти банків	-2031651	-2145121	75,85	66,39	-24,15	-33,61
Кошти клієнтів	3145475	47361012	102,12	131,27	2,12	31,27
Інші залучені кошти	-82065	-16232994	99,76	53,34	-0,24	-46,66
Відстрочені податкові зобов'язання	-159288	124981	71,51	131,26	-28,49	31,26
Резерви за зобов'язаннями	239085	215602	432,02	169,30	332,02	69,30
Інші фінансові зобов'язання	780388	1954769	134,49	164,24	34,49	64,24
Інші зобов'язання	197786	542973	145,01	185,21	45,01	85,21
Субординований борг	-23673	-417150	99,18	85,51	-0,82	-14,49
Усього зобов'язань	-2933943	31404070	98,55	115,71	-1,45	15,71

За результатами проведених досліджень, зобов'язання банку у 2019 році зросли у порівнянні із 2018 роком на 31404070 тис. грн, або на 15,71 % та склали майже 231,3 млрд грн натомість їх сума у 2017 році становила майже 20,3 млрд грн (таблиця 2.10, рисунок 2.4).

Таблиця 2.10 – Аналіз складу та структури зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки

Показники	Роки, тис. грн			Частка в пасивах, %			Зміни в структурі, %	
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2018/ 2017	2019/ 2018
Кошти банків	8414105	6382454	4237333	4,15	3,19	1,83	-0,96	-1,36
Кошти клієнтів	148302247	151447721	198808733	73,12	75,77	85,96	2,65	10,19
Інші залучені кошти	34869093	34787028	18554034	17,19	17,4	8,02	0,21	-9,38
Відстрочені податкові зобов'язання	559155	399867	524848	0,28	0,2	0,23	-0,08	0,03
Резерви за зобов'язаннями	72010	311095	526697	0,04	0,16	0,23	0,12	0,07
Інші фінансові зобов'язання	2262359	3042747	4997516	1,12	1,52	2,16	0,41	0,64
Інші зобов'язання	439427	637213	1180186	0,22	0,32	0,51	0,1	0,19
Субординований борг	2903463	2879790	2462640	1,43	1,44	1,06	0,01	-0,38
Усього зобов'язань	202821859	199887917	231291987	100	100	100	-	-

У 2019 році за результатами фінансової діяльності АТ «Державний ощадний банк України», на противагу 2018, спостерігалось зменшення коштів банків (на -2145121 тис. грн), інших залучених коштів (на -16232994 тис. грн) та субординованого боргу (на -417150 тис. грн). Водночас спостерігається суттєве нарощення обсягів коштів клієнтів протягом усього періоду (з 148302247 тис. грн до 198808733 тис. грн),

резервів за зобов'язаннями (з 72010 тис. грн до 526697 тис. грн), інших фінансових зобов'язань (з 2262359 тис. грн до 4997516 тис. грн) та інших зобов'язань (з 439427 тис. грн до 1180186 тис. грн).

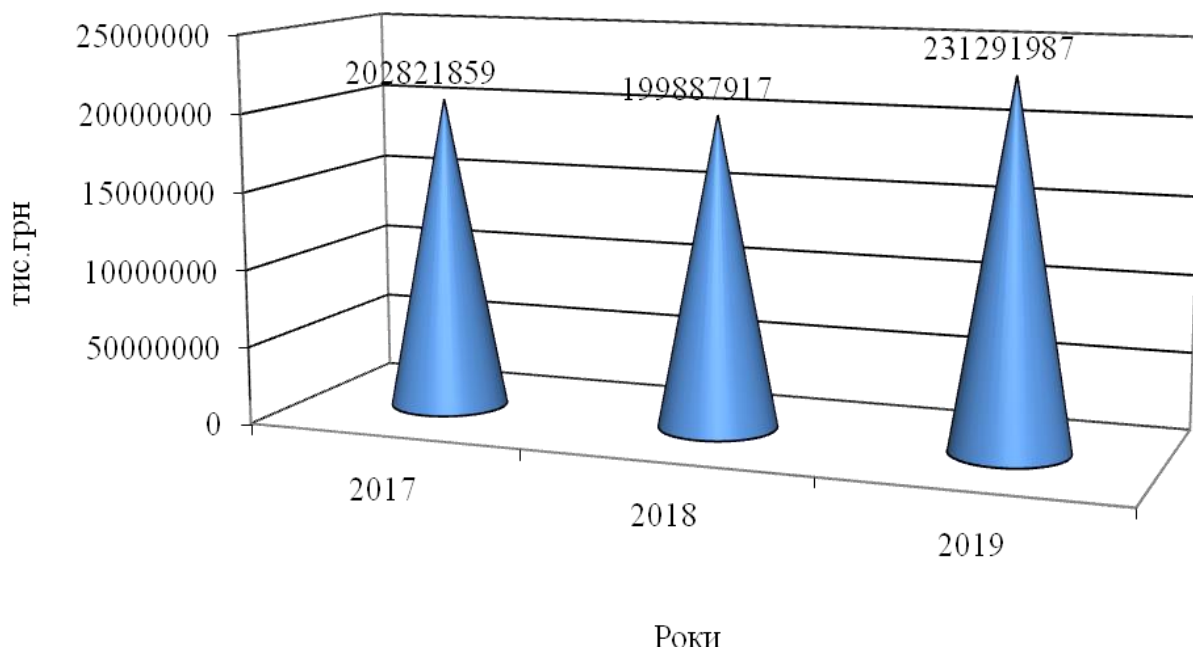

Рисунок 2.4 – Динаміка зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» за 2016 - 2018 роки

У 2019 році найбільшу питому вагу в структурі зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» складають кошти клієнтів – 85,96 %, інші залучені кошти становлять 8,02 %, інші складові не перевищують 2%. Попри незначні структурні зрушення, переважної більшості складових основні зміни у питомій вазі зобов'язань досліджуваного банку відбулись в результаті зменшення обсягів інших залучених коштів на фоні нарощення обсягів коштів клієнтів, при початкових значеннях 17,19 % та 73,12% відповідно.

Динаміка ключових факторів формування загальної суми зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки відображена на рисунку 2.5.

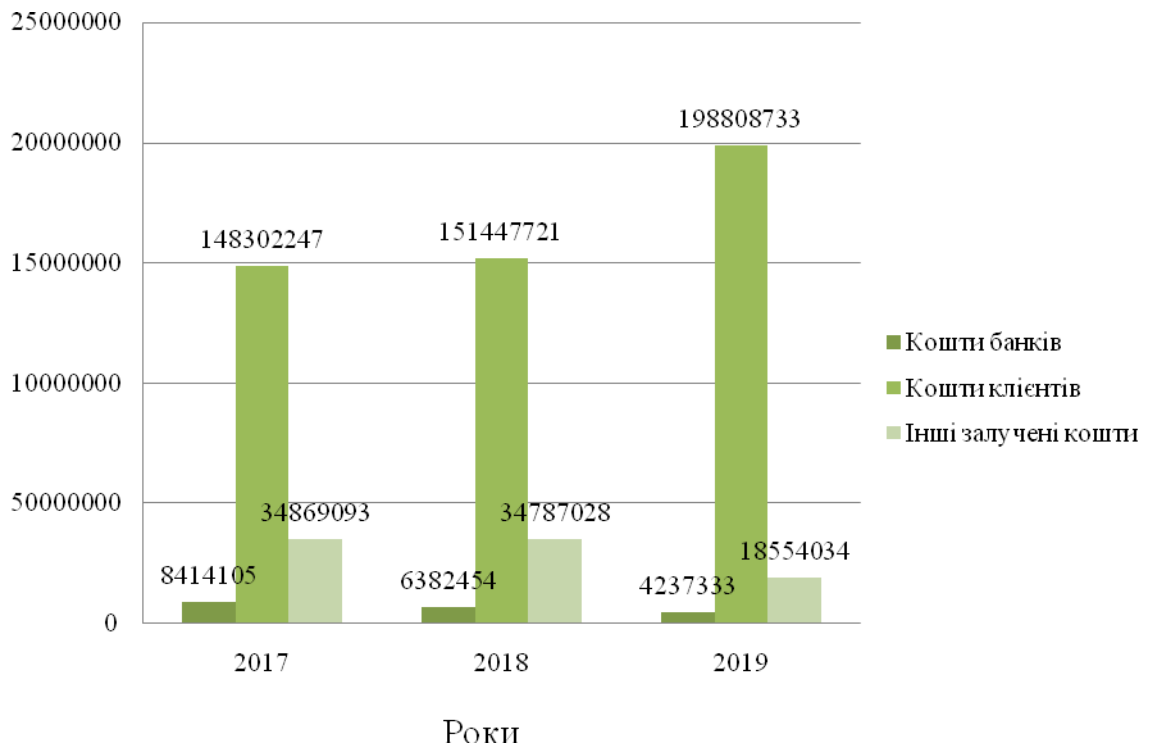

Рисунок 2.5 – Динаміка окремих зобов’язань банку АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки, тис. грн

Аналітичне дослідження динаміки власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки проведено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Аналіз динаміки власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки

Показники	Роки, тис. грн			Абсолютне відхилення (+,-) тис. грн		Темп зростання, %	
	2017	2018	2019	2018/2017	2019/2018	2018/2017	2019/2018
Статутний капітал	43722720	49472840	49472840	5750120	0	113,15	100,00
Незареєстрований статутний капітал	5750120	0	0	-5750120	0	-	-
Резервні та інші фонди банку	269992	269992	269992	0	0	100,00	100,00
Резерви переоцінки	3388281	2718934	3137936	-669347	419002	80,25	115,41
Нерозподілений прибуток (Непокритий збиток)	-21552681	-33919051	-33686087	-12366370	232964	157,38	99,31
Власний капітал	31578432	18542715	19194682	-13035717	651967	58,72	103,51

Величина власного капіталу банку у 2019 році у порівнянні із 2018 роком збільшилась на 3,51 %, проте у порівнянні із 2017 роком значно зменшилась більше ніж у 1,5 рази та склала 19194682 тис. грн проти 31578432 тис. грн початкових (рисунок 2.6).

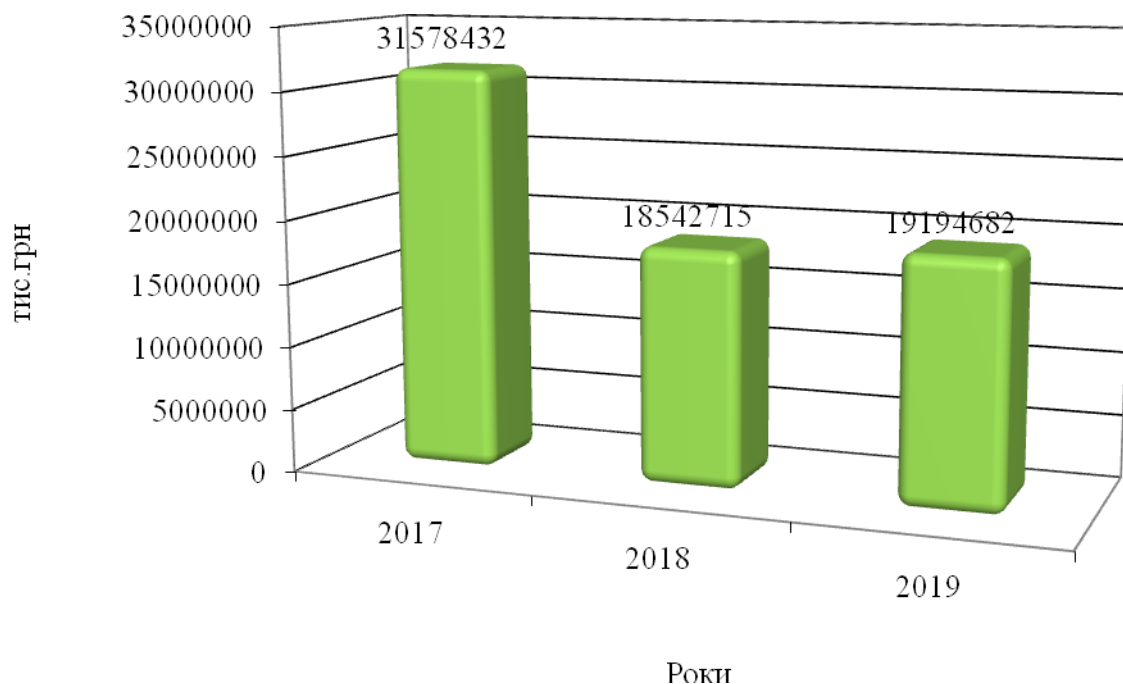

Рисунок 2.6 – Динаміка власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки

За даними 2019 року щодо складових власного капіталу банківської установи, то зміни відбувались лише щодо сум резервів переоцінки (з 2718934 тис. грн до 3137936 тис. грн) та зменшення суми непокритого збитку (з 33919051 тис. грн до 33686087 тис. грн). В результаті чого сума власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України», попри значний обсяг непокритого збитку у 2019 році збільшилась на 651967 тис. грн.

Розмір статутного капіталу банку, після поповнення у 2018 році на суму 5750120 тис. грн, у 2019 залишився без змін, аналогічно стабільним був розмір резервів та інших фондів банку, що складала 269992 тис. грн упродовж досліджуваного періоду.

Далі необхідно провести аналіз фінансових результатів діяльності АТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019 років (таблиця 2.12).

Таблиця 2.12 – Аналіз фінансових результатів АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 – 2019 роки

Показники	2017 рік, тис. грн	2018 рік, тис. грн	2019 рік, тис. грн	Абсолютне відхилення (+,-) тис. грн		Відносне відхилення (приріст/ зменшення) у %	
				2018/ 2017	2019/ 2018	2018/ 2017	2019/ 2018
Чистий процентний дохід / Чисті процентні витрати	5512504	5450245	5491640	-62258	41395	98,87	100,76
Процентні доходи	19740677	19344985	19058214	-395692	-286771	98,00	98,52
Процентні витрати	14228173	13894739	13566574	-333434	-328165	97,66	97,64
Комісійні доходи	4001099	5307577	6443848	1306477	1136271	132,65	121,41
Комісійні витрати	1302785	1842092	2240349	539308	398257	141,40	121,62
Торговий результат	703880	-1720718	-194542	-2424598	1526176	-244,46	11,31
Результат від переоцінки іноземної валюти	835383	855640	3256573	20257	2400933	102,42	380,60
Інші операційні доходи	160183	380094	493398	219911	113304	237,29	129,81
Адміністративні та інші операційні витрати	7132826	11236200	9922474	4103374	-1313726	157,53	88,31
Всього доходів	9095866	7663155	10074458	-1432711	2411303	84,25	131,47
Всього витрат	8537321	7630384	9798539	-906937	2168155	89,38	128,41
Прибуток (Збиток) до оподаткування	558544	32771	275920	-525774	243149	5,87	841,96
Витрати на податок на прибуток	21	129468	-969	129447	-130437	616514,29	-0,75
Прибуток (Збиток)	558523	162238	276888	-396285	114650	29,05	170,67

Попри, наявний обсяг накопиченого непокритого збитку за результатами діяльності у попередніх періодах, у 2017-2019 роках АТ «Державний ощадний банк України» показав позитивний фінансовий результат, хоча динаміка обсягів отриманих прибутків була нестабільною (рисунок 2.7).

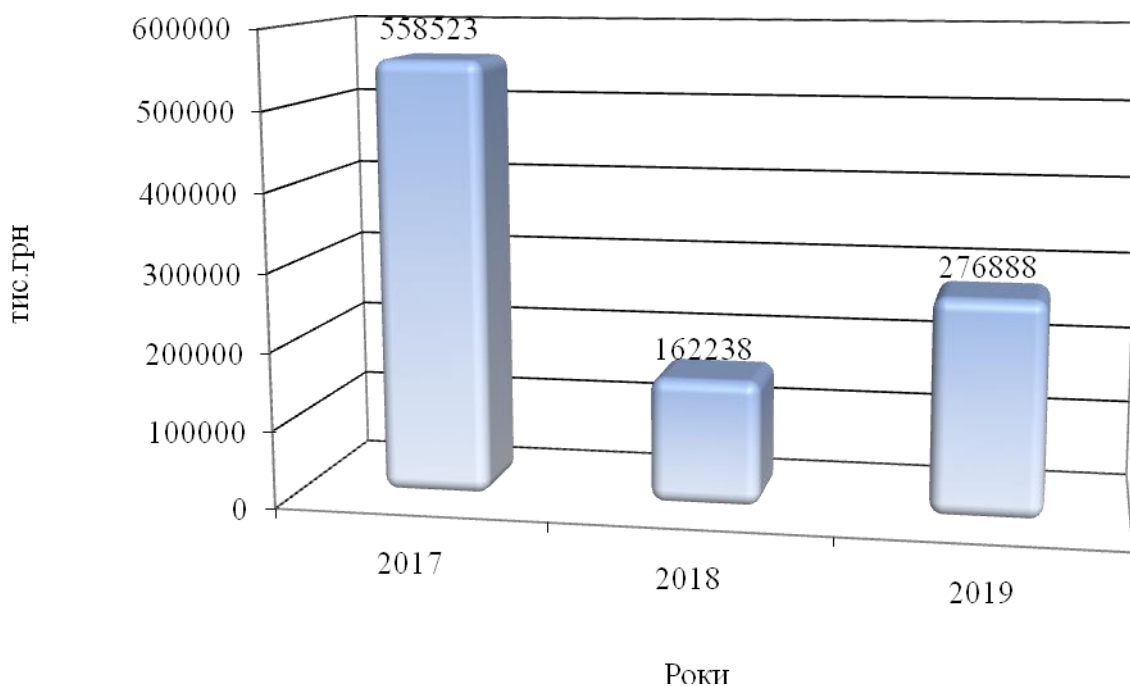

Рисунок 2.7 – Динаміка прибутку АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки

Так, за даними 2017 року банком отримано 558523 тис. грн чистого прибутку, розмір якого у 2018 році був мінімальним за період дослідження, 162238 тис. грн (лише 29,05 % від рівня попереднього року), що вдалось покращити лише на кінець періоду, акумулювавши суму чистого прибутку – 276888 тис. грн.

Основними чинниками описаних змін при формуванні фінансового результату АТ «Державний ощадний банк України» у 2019 році стало досить суттєве збільшення обсягів доходів банку (рисунок 2.8), на суму 2411303 тис. грн проти попереднього року, що дозволило подолати значний

негативний вплив нарощення суми витрат проти попереднього року на 2168155 тис. грн.

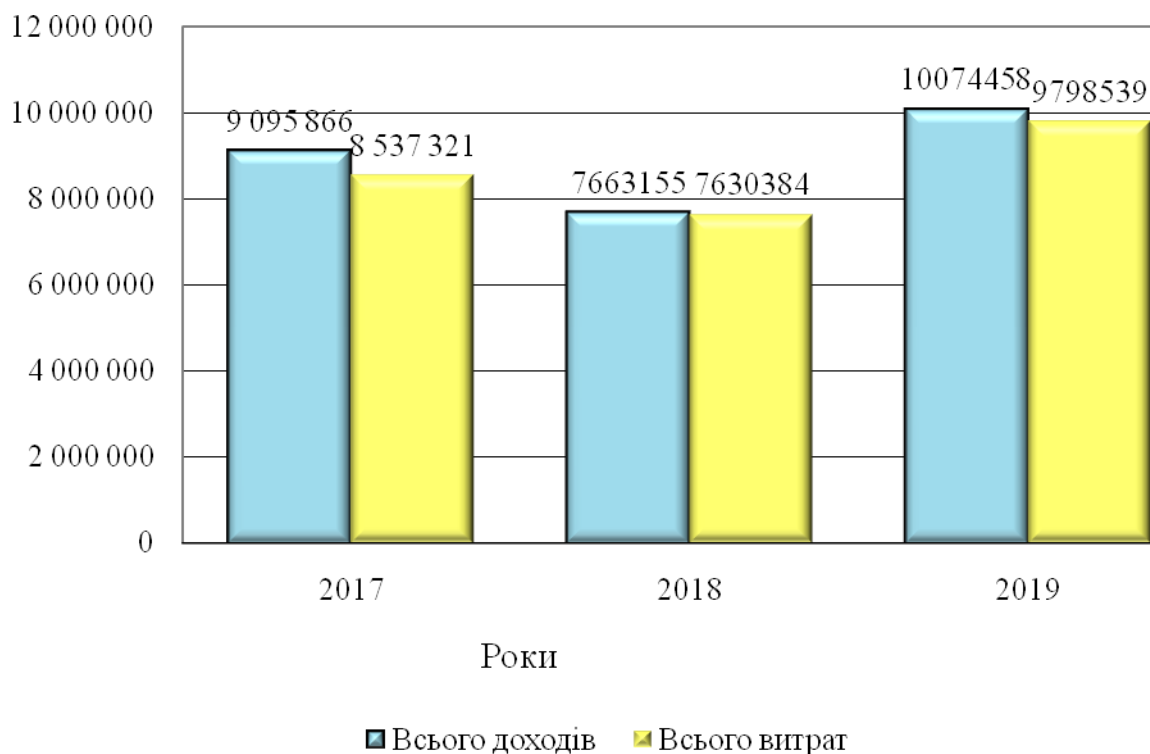

Рисунок 2.8 – Динаміка доходів та витрат АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки, тис. грн

Потрібно також зауважити, що на кінець періоду дослідження зафіксовано найбільший приріст, 841,96 %, щодо збільшення обсягу прибутку до оподаткування з 32771 тис. грн у 2018 році до 275920 тис. грн у 2019.

Не дивлячись на уповільнення у 2019 році, продовжували зростати обсяги комісійних доходів та комісійних витрат АТ «Державний ощадний банк України», в результаті чого вони склали 6443848 тис. грн та 2240349 тис. грн проти початкових 4001099 тис. грн і 1302785 тис. грн відповідно.

Щодо процентних доходів та процентних витрат банку протягом періоду 2017-2019 років, то спостерігається тенденція до їх незначного зменшення. Зокрема, процентні доходи у 2019 році становили

19058214 тис. грн (порівняно із 19740677 тис. грн у 2017 році), а процентні витрати 13566574 тис. грн проти 14228173 тис. грн.

За даними 2019 року відбулось суттєве збільшення результату від переоцінки іноземної валюти, приблизно у 3,8 рази, в результаті чого його обсяг становив 3256573 тис. грн проти 855640 тис. грн у 2018 році.

Зважаючи на вищевикладене, для АТ «Державний ощадний банк України», попри наявні позитивні зрушення, виявлені та описані за результатами фінансово-господарської діяльності у 2019 році, внаслідок нестабільності середовища функціонування та посилення впливу глобальних ризиків, залишаються актуальними питання системної роботи у сфері удосконалення фінансового менеджменту загалом та управління фінансовою безпекою у коротко- та довгостроковому періоді зокрема.

3 Напрями удосконалення управління фінансовою безпекою банку за матеріалами АТ «Державний ощадний банк України»

3.1 Оцінка фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках

У сучасній науковій літературі відсутні єдині підходи як до визначення суті та видів фінансової безпеки банків, так і до її кількісного оцінювання й вимірювання рівня.

Враховуючи значну схильність банківських установ як фінансових посередників до впливу різноманітних зовнішніх та внутрішніх деструктивів, виникає потреба в їх систематичному оцінюванні на основі системи показників, із перспективою їх подальшої трансформації в інтегральний індикатор.

Існуючі методологічні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки та її складових включають визначення критерію фінансової безпеки, вибір показників (індикаторів), визначення їх порогових значень, моніторинг цих показників, зіставлення їх фактичних значень із пороговими, визначення ступеня фінансової безпеки, аналіз отриманих результатів, прогнозування найважливіших груп показників (індикаторів).

Граничні значення індикаторів А. Сухоруков називає «пороговими», а відхилення фактичного значення індикатора від порогового свідчить про необхідність попередження або усунення причин цих відхилень [47]. Порогові значення індикаторів встановлюють залежно від особливостей досліджуваного процесу.

М. Єрмошенко вважає сукупність індикаторів стану фінансово-кредитної сфери основною вхідною інформацією, на якій базується весь процес стратегічного планування фінансової безпеки [19].

А. Сухоруков, Ю. Харазашвілі як альтернативний шлях оцінювання рівня фінансової безпеки пропонують визначення критерію фінансової безпеки, аналіз отриманих результатів, вибір показників (індикаторів) визначення порогових значень, моніторинг показників зіставлення фактичних значень показників з пороговими, визначення ступеня фінансової безпеки, прогнозування найважливіших груп показників (індикаторів) [48].

А. Лісняк на основі проведеного аналізу існуючих підходів до оцінювання фінансової безпеки банку виокремлює такі методики в наявних моделях оцінювання фінансової безпеки:

- порівняння показників банку з установленими економічними нормативами;
- порівняння показників банку з екстремальними та/або середніми значеннями у вибірці, групі, системі, у тому числі з визначенням так званих «сірих зон»;
- визначення градації/рівня/динаміки фінансової безпеки банку на основі означеного інтегрального показника і шкали його зміни;
- визначення типології (належності до певної групи банків із подібним станом фінансової безпеки на основі таксономічного або дискримінантного аналізу);
- кореляційно-регресійні методи визначення та оцінки детермінант фінансової безпеки;
- статистичні методи оцінювання ризиків фінансової безпеки банку [32, с. 66].

На думку польських учених К. Кіл та Б. Бараньскі, важливим інструментом вимірювання безпеки банків є Z-індекс, який вказує на ймовірність банкрутства, яка може бути спричинена відсутністю як сталих позитивних фінансових результатів, так і можливостей покриття ризиків власним капіталом [63]. Даний індекс відображає кількість стандартних відхилень нижче середнього та вказує на мінімальне падіння рівня прибутку, яке може призвести до банкрутства.

Залежність між значенням Z-індексу і безпекою є прямо пропорційною та означає, що його швидке зниження спричиняє різке погіршення рівня безпеки банку.

Z-індекс визначається такою залежністю:

$$Z = (ROA + CAR) / \sigma ROA, \quad (3.1)$$

де CAR – співвідношення власного капіталу до суми балансу; ROA – прибутковість активів; σROA – стандартне відхилення.

Значення Z-індексу залежить від розміру капітальної бази, або співвідношення власного капіталу до суми балансу, прибутковості активів та її волативності [63].

Російські учені В. Гайдук, А. Вороков, Н. Гайдук вважають, що система індикаторів фінансової безпеки комерційних банків повинна містити показники та їх порогові значення, здатні виявити настання зовнішніх і внутрішніх загроз та виокремлюють 19 індикаторів, 9 з яких дозволяють ідентифікувати зовнішні загрози, а 10 – внутрішні. На макрорівні показниками фінансової безпеки від зовнішніх загроз, які характеризують економічну ситуацію і державну політику у фінансово-банківській сфері, на думку науковців, можуть виступати: внутрішній і зовнішній борг; обсяг ВВП на душу населення; обсяг інвестицій; частка обробної промисловості у промисловому виробництві; дефіцит бюджету; обсяг грошової маси.

До індикаторів фінансової безпеки від внутрішніх загроз, автори відносять такі: достатність капіталу; якість активів; покриття резервами; критична ліквідність; спеціальний фондовий ризик; валютний ризик; неоплачені банком рахунки; трансформація; рентабельність активів [10].

Аналізуючи показники оцінки рівня безпеки банківської діяльності, можна зробити висновок, що сьогодні існує проблема не тільки вибору необхідної кількості таких показників для оптимального аналізу фінансової безпеки банківської системи, але й проблема визначення найвпливовіших

показників на фінансову безпеку банків [57; 62; 64 та ін.], а отже, необхідною є розробка певної системи відбору таких показників.

На нашу думку, вибір показників для оцінювання рівня фінансової безпеки банків і банківської системи необхідно здійснювати за принципами вимірності, прогнозованості та значущості.

Сутність принципу вимірності полягає в тому, що пропонований показник діяльності банків або функціонування банківської системи має бути вимірним, тобто мати конкретне кількісне значення в абсолютному чи відносному значенні. Окрім цього, цифрові дані для обчислення значення цього показника мають бути доступними для дослідника.

Принцип прогнозованості передбачає змогу прогнозування майбутньої динаміки того чи іншого показника, оскільки однією з основних вимог до управління тим чи іншим процесом є його прогнозованість.

Сутність принципу значущості полягає в тому, що показник має бути значущим для діяльності банків і мати вагомий вплив на кількісні параметри його діяльності і фінансову безпеку банку загалом.

Вважаємо, що для оцінки рівня фінансової безпеки банку з метою підвищення ефективності фінансового менеджменту варто використовувати відносні показники, які є більш гнучкими, ніж економічні нормативи. Тому в цьому випадку універсальним підходом до оцінювання рівня фінансової безпеки є підходи, які ґрунтуються на коефіцієнтах, що відображають фінансові аспекти діяльності банку. Кількість застосовуваних коефіцієнтів може бути досить різноманітною (таблиця 3.1), оскільки кожен суб'єкт фінансового управління може ставити перед собою різні кінцеві завдання.

Поряд з кількісними методами оцінки рівня фінансової безпеки банківських установ варто відзначити підходи до оцінки якісних показників фінансової безпеки, зокрема методи експертних оцінок, які ґрунтуються на анкетуванні банківських експертів. Проте, такий метод оцінювання фінансової безпеки банків, на нашу думку, може бути лише доповненням до

розглянутих вище кількісних методів, оскільки за такого оцінювання буде існувати суб'єктивний фактор експертів.

Таблиця 3.1 – Показники оцінювання рівня фінансової безпеки банку*

№ з/п	Назва коефіцієнта, показника
1	Динаміка показників ROA, ROE, %
2	Якість активів банку
3	Рівень проблемних кредитів, %
4	Коефіцієнти кредитних ризиків, %
5	Стабільність ресурсної бази
6	Відхилення від нормативів ліквідності
7	Плинність кадрів
8	Норматив використання власного капіталу банків для придбання акцій юридичних осіб, %
9	Коефіцієнт фондування в національній та іноземній валютах
10	Ефективність роботи з процентними коштами
11	Ефективність комісійної діяльності
12	Прибуток на одного співробітника
13	Співвідношення отриманих і виданих міжбанківських кредитів
14	Загальна валютна позиція
15	Платіжна позиція банку
16	Частка коштів клієнтів, виражених в іноземній валюті, у всіх залучених коштах, %
17	Пріоритетність напрямів використання капіталу
18	Можливості використання внутрішніх резервів банку
19	Вартість банківських кредитів
20	Рівень процентної маржі, %
21	Показники фінансової стійкості, а саме: капітал, ліквідність, кредитні ризики, валютні ризики, ризики контрагентів, рентабельність, прибуток

*Складено за інформацією [20; 23; 57; 62; 64 та ін.]

З метою оцінки фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 проведемо аналітичне дослідження стану та динаміки ключових індикаторів фінансової стійкості (таблиця 3.2).

Таким чином, коефіцієнт надійності, що є оцінкою незалежності банку, а відтак і стійкості щодо кон'юктурних змін на ринку, протягом досліджуваного періоду з початкових 15,57 % у 2017 році знизився до 8,30 % у 2019, що перевищує оптимальне значення у 5 %, проте його загальна динаміка є свідченням зниження рівня фінансової стійкості АТ «Державний ощадний банк України».

Таблиця 3.2 – Аналіз індикаторів фінансової стійкості
АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках

Коефіцієнт	Оптимальне значення	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)		Темп зростання (спаду), %	
		2017	2018	2019	2018/2017	2019/2018	2018/2017	2019/2018
Коефіцієнт надійності (Власний капітал/Залучені кошти)	≥ 5 %	15,57	9,28	8,30	-6,29	-0,98	59,58	89,46
Коефіцієнт фінансового важеля (Зобов'язання/Власний капітал)	20:1	6,42	10,78	12,05	4,36	1,27	167,84	111,78
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (Власний капітал/Активи)	≥ 10 %	13,48	8,49	13,36	-4,99	4,87	62,97	157,33
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу (Активи/Акціонерний капітал)	12-15	5,36	4,42	2,91	-0,94	-1,51	82,41	65,80
Співвідношення капіталу до депозитів (Власний капітал/Депозити)	15-20 %	21,29	12,24	9,65	-9,05	-2,59	57,50	78,86

Коефіцієнт фінансового важеля, що є оберненим показником до коефіцієнта надійності та розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку, за період 2017-2019 років демонстрував зростання з 6,42 до 12,05, він вказує на підвищення ділової активності АТ «Державний ощадний банк України» та нарощення обсягів залучених коштів.

Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів, свідчить що загальний рівень фінансування активів АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках за рахунок власного капіталу, попри коливання значення у бік зменшення у 2018 році до 8,49 %, на кінець періоду дослідження майже повернувся до початкового рівня 13,36 (2019 рік) проти 13,48 (2017 рік) та перевищував оптимальне значення у 10 %.

Коефіцієнт мультиплікатора капіталу АТ «Державний ощадний банк України», який відображає ступінь покриття активів акціонерним капіталом, у 2016-2018 роках знаходився в межах 5,36-2,91.

Чим вище його значення, тим менш стабільний банк, але зростання цього коефіцієнта є фактором зростання прибутковості акціонерного капіталу. У зростанні даного коефіцієнта зацікавлені акціонери, оскільки прибуток заробляється всім капіталом, включаючи і залучений, а дивіденди отримують лише акціонери.

Співвідношення капіталу до депозитів АТ «Державний ощадний банк України», яке зазнало суттєвого загального зниження протягом 2017-2019 років з 21,29 % (у 2017 році) до 9,65 % (у 2019 році), вказує на зменшення частки захищених власним капіталом банку депозитних ресурсів. Оптимальним вважається значення цього коефіцієнта у межах 15-20 %, що було досягнуто банком лише на початку періоду дослідження.

Далі вважаємо за доцільне провести аналітичне оцінювання фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України» на основі найбільш універсальних та узагальнюючих індикаторів фінансової безпеки, розрахункових коефіцієнтів, що максимально змістовно характеризують різні аспекти управління та забезпечення фінансової безпеки банку (таблиця 3.3).

Аналізуючи показники ліквідності АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках, потрібно відзначити їх зростання проти початкових рівнів за усіма коефіцієнтами: співвідношення ліквідних активів банку до загальної суми активів зросло з 5,2 % до 8,0%; коефіцієнт покриття ліквідними активами залучених ресурсів також зріс з 7,8 % до 10,2 %;

коефіцієнт покриття ліквідними активами банку зобов'язань з 6,1 % зріс до 8,7 %. Зазначені тенденції, попри негативну зміну коефіцієнтів ліквідності, зафіксовану за результатами діяльності у 2018 році, коли відбулось загальне незначне коливання усіх аналізованих показників у бік зменшення, свідчать про нарощення обсягів високоліквідних активів банку, тобто підвищення запасу ліквідності.

Таблиця 3.3 – Аналіз індикаторів фінансової безпеки
АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки
у відсотках

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Зміни показника			
				абсолютне відхилення, (+, -)		темп приросту, %	
				2018/ 2017	2019/ 2018	2018/ 2017	2019/ 2018
Ліквідність							
Ліквідні активи/ Активи	5,2	4,9	8,0	-0,3	3,1	-5,77	63,27
Ліквідні активи/ Залучені ресурси	7,8	6,7	10,2	-1,1	3,5	-14,10	52,24
Ліквідні активи/ Зобов'язання	6,1	5,3	8,7	-0,8	3,4	-13,11	64,15
Рентабельність							
Рентабельність активів (ROA) (Чистий прибуток / Активи)	0,3	0,1	0,1	-0,2	0	-66,67	0,00
Рентабельність акціонерного капіталу (ROE) (Чистий прибуток / Акціонерний капітал)	2,4	0,5	1,0	-1,9	0,5	-79,17	100,00
Чиста процентна маржа	3,0	2,7	3,5	-0,3	0,8	-10,00	29,63
Процентні витрати / Процентні доходи	72,1	71,8	70,4	-0,3	-1,4	-0,42	1,95
Якість активів							
Коефіцієнт резервування кредитів	82,7	94,2	94,0	11,5	-0,2	13,91	-0,21
Фондування							
Концентрація поточних депозитів у депозитному портфелі (Поточні депозити / Депозити)	34,4	32,6	37,2	-1,8	4,6	-5,52	12,37
Концентрація депозитів фізичних осіб у зобов'язаннях (Депозити фіз.осіб / Зобов'язання)	42,7	47,5	50,2	4,8	2,7	11,24	5,68
Використання депозитних коштів (Кредити / Депозити)	50,2	44,6	40,1	-5,6	-4,5	-11,16	-10,09

Щодо показників рентабельності, які є свідченням загальної ефективності діяльності банку й оцінкою фінансового менеджменту, то рентабельність активів та акціонерного капіталу АТ «Державний ощадний банк України», хоча й вирізнялась додатними рівнями показників, проте їх значення та тенденції зміни не можна охарактеризувати, як позитивні. Так, рівень рентабельності активів банку з 0,3 % у 2017 році знизилась до 0,1 % у 2019 році. Негативна зміна рентабельність акціонерного капіталу банку протягом періоду була ще відчутнішою – з 2,4 % (2017 рік) до 1,0 % (2019 рік) (рисунок 3.1).

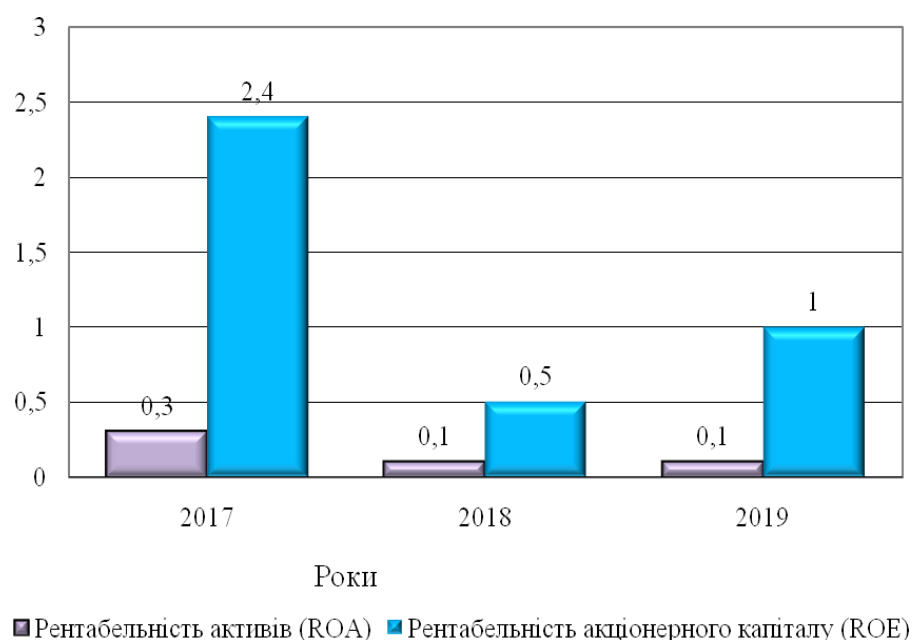

Рисунок 3.1 – Динаміка коефіцієнтів рентабельності АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 - 2019 роки, %

Чиста процентна маржа АТ «Державний ощадний банк України», що характеризує здатність банку одержувати прибуток у вигляді доходу від процентної різниці, як процент до загальних активів, зросла з на 0,5 % упродовж 2017-2019 років та становила у 2019 році 3,5 %

Орієнтовне значення коефіцієнта, що використовується у світовій практиці становить 4,5 %. Зменшення процентної маржі сигналізує про

загрозу банкрутства. Основними причинами зменшення процентної маржі можуть бути зниження процентних ставок за кредитними операціями, подорожчання ресурсів, скорочення питомої ваги активів, що приносять дохід, у загальному їх обсязі, хибна процентна політика банку.

Протягом 2017-2019 років не відбувалось суттєвих коливань щодо співвідношення процентних витрат до процентних доходів, що визначає здатність банку отримувати прибуток від залучення та розміщення ресурсів). Показник знаходився в межах 72,1 (2017 рік) – 70,4 (2019 рік), що вказує на недостатню ефективність управління процентними витратами. В загальному ефективна процентна політика банку не лише забезпечує гнучкість цін на кредитні та депозитні ресурси, а й впливає на ліквідність і рентабельність роботи.

Коефіцієнт резервування кредитів банку у 2017-2019 роках було збільшено на 11,5 % у порівнянні з початковим показником: 94,0 % (2019 рік) проти 82,7 % (2017 рік).

Щодо показників фондування, то простежується тенденція до переважання довгострокових депозитів у депозитному портфелі банку, що досить позитивним з огляду на фінансову безпеку та стабільність банку. Так, частка поточних депозитів у 2019 році становила 37,2 % від загальної суми депозитів проти 34,4 % початкових.

У структурі зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» протягом аналізованого періоду збільшується частка депозитів фізичних осіб, які з 42,7 % початкових у 2017 році, при основному зростанні 11,24 % у 2019 році, склали вже половину (50,2 %) депозитного портфелю банку.

Протилежною була тенденція щодо зміни ступеня використання депозитних коштів АТ «Державний ощадний банк України» для потреб кредитування. Так, протягом 2017-2019 років їх частка з 50,2 % знизилась до 40,1 %, тобто у 2019 році лише 40 % депозитної бази спрямовувалось на видачу кредитів.

3.2 Напрями удосконалення управління фінансовою безпекою банку за матеріалами АТ «Державний ощадний банк України»

Враховуючи те, що ключова роль у забезпеченні фінансової безпеки банківської установи належить організації процесу управління наявними та потенційними ризиками, що дозволяє також забезпечити отримання найбільшого прибутку за оптимально прийняттого для банку співвідношення із ризиком, удосконалення потребують організаційно-практичні аспекти використання сучасних моделей, процедур та інструментів регулювання основних видів банківської на засадах ризик-менеджменту діяльності в умовах нестабільного конкурентного середовища.

В даному контексті процес ризик-менеджменту у банківській установі повинен передбачати наступні етапи:

- встановлення контексту ризиків (встановлення стратегічних і тактичних цілей управління в умовах невизначеності);
- ідентифікація ризиків (виявлення, розпізнавання наявних і потенційних ризиків та їх джерел);
- вимірювання ризиків (аналіз та якісна / кількісна оцінка ризиків із розробкою можливих сценаріїв);
- вплив на ризик (вибір методів та стратегій попередження і мінімізації ризику);
- моніторинг ризиків (проведення аналітичних спостережень на постійній основі щодо лімітів та розмірів ризиків, і ризиків, які не передбачають кількісного оцінювання).

Тобто, в загальному розпізнавання загроз і оцінювання ризиків для забезпечення сталого розвитку та високого рівня фінансової безпеки банку досягається за рахунок реалізації функцій, застосування методів, інструментів, управлінського впливу на вірно ідентифіковані об'єкти та цілі (рисунок 3.2).

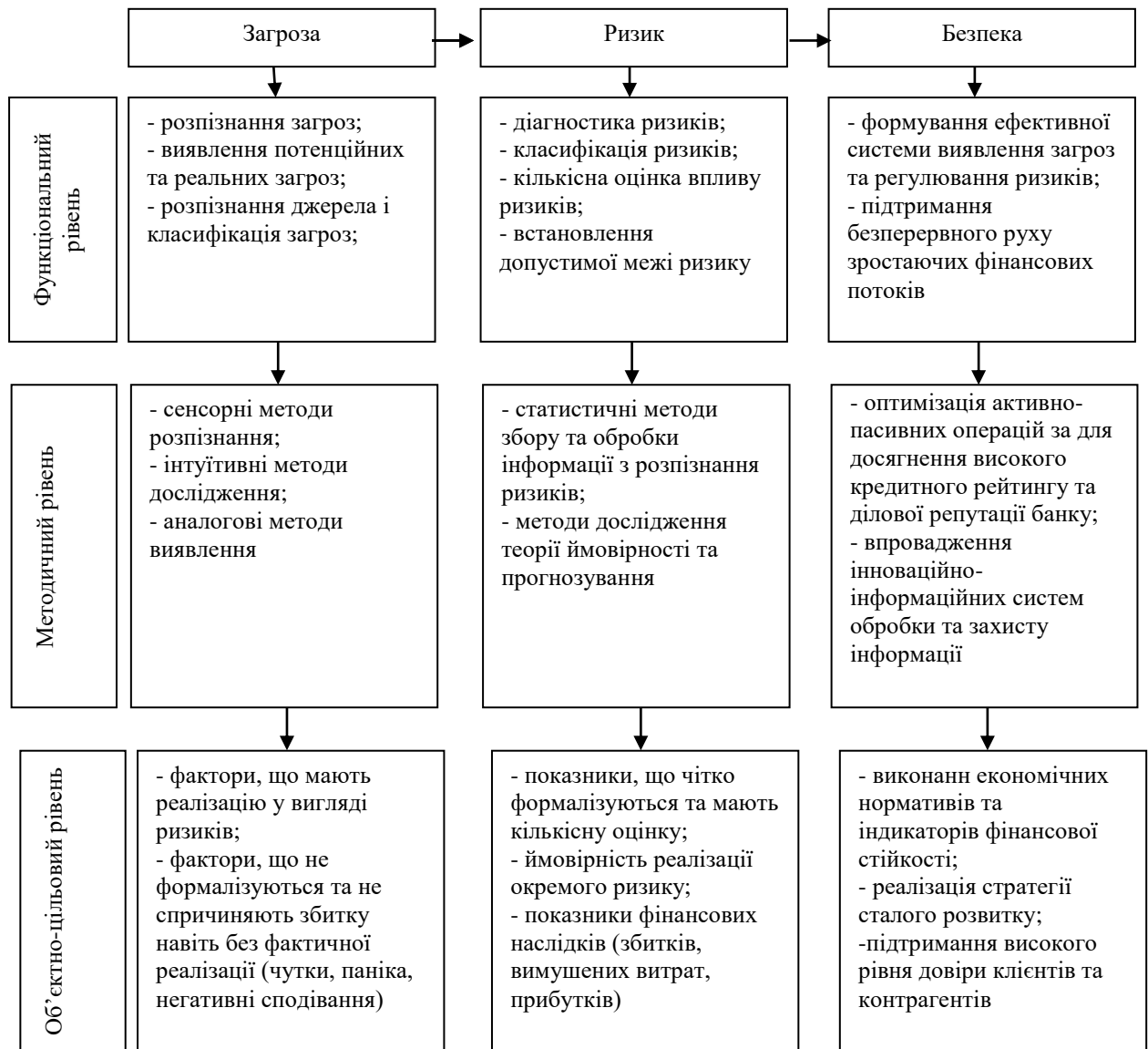

Рисунок 3.2 – Базові елементи системи ризик-менеджменту фінансової безпеки банку (складено автором)

Зважаючи на орієнтованість вітчизняних банківських установ на кредитно-депозитну діяльність, необхідність пошуку шляхів та можливостей утримання та нарощення клієнтської бази за умов фінансової нестабільності, гостроактуальними у площині удосконалення управління фінансовою безпекою банку залишаються питання управління забезпеченням банківських позичок.

Ефективність управління ризиками забезпечення банківських позичок залежить від системності, адекватності способів їх оцінки, методів контролю та своєчасності системи реагування з боку банків та регулятора.

Банки повинні прагнути самостійно створити комплексну систему ризик-менеджменту, яка забезпечувала б надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу кредитного ризику та ризиків забезпечення з метою їх мінімізації на всіх етапах кредитного процесу та рівнях організації, у тому числі з урахуванням їх взаємного впливу, а також сприяла вирішенню питання конфлікту інтересів між необхідністю отримання доходу та мінімізації кредитних ризиків за рахунок адекватної оцінки заставного майна.

Проблематика формування системи управління ризиками забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» в першу чергу пов'язана з економічними, фінансовими викликами, які ускладнюють функціонування банківської установи та вимагають розробки нових підходів до роботи із забезпеченням банківських позичок (таблиця 3.4).

Так, основними напрямками удосконалення роботи АТ «Державний ощадний банк України» із заставним майном повинні стати: підвищення якості моніторингу заставних активів; економічна доцільність; автоматизація процесів; клієнтоорієнтованість; оптимізація вимог; удосконалення інструментів наданих банківських послуг; підвищення якості заставних операцій; оптимізація витрат; розвиток партнерських відносин з контрагентами; удосконалення нормативних документів; автоматизація заставного портфеля.

Слід відмітити, що заставний портфель знаходиться у тимчасовій власності банку, однак він не має права використовувати заставне майно з метою отримання прибутку. Тому, управління заставним портфелем передбачає адаптацію інструментів ризик-менеджменту щодо мінімізації ризиків забезпечення банківських позичок. Управління забезпеченням

банківських позичок включає в себе стратегію й тактику ризик-менеджменту, принципи якої відображаються в заставній політиці банку.

Таблиця 3.4 – Фактори та зміни заставної політики АТ «Державний ощадний банк України»*

Виклики	Трансформація заставної роботи
Зменшення темпів зростання ринків, макроекономічна нестабільність, зниження маржі, зменшення темпів зростання активів	Підвищення якості моніторингу заставних активів; економічна доцільність
Радикальні зміни технологій, моделей поведінки та вимог клієнтів до оперативності, персоналу, доступності до банківських послуг у будь-який час	Автоматизація процесів
Посилення конкуренції з боку традиційних учасників ринку, нових гравців – системних банків, небанківських установ, що використовують високотехнологічні бізнес-моделі	Клієнтоорієнтованість; оптимізація вимог; удосконалення інструментів наданих банківських послуг
Посилення регулювання: нормативів капіталу, ліквідності, активів, забезпечення банківських позичок	Підвищення якості заставних операцій
Недостатня ефективність, ризики, що випереджають витрати, зниження рентабельності	Оптимізація витрат; розвиток партнерських відносин з контрагентами
Зростаюча складність та масштабів бізнесу	Удосконалення нормативних документів; автоматизація заставного портфеля

*складено за матеріалами [12; 15; 20; 25; 27; 34; 35 та ін.]

Враховуючи це, доходимо висновку про необхідність створення ефективної системи управління ризиком забезпечення банківськими позичками.

Формування системи управління ризиками забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» повинно базуватися на використанні системного підходу, в основі якого лежить

розгляд об'єкта як цілісної сукупності елементів у сукупності відносин і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи.

Важливість використання системного підходу полягає у використанні при побудові системи управління ризиком забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» таких методів, як системний аналіз та системний синтез. З огляду на що, обов'язковим елементом формованої системи, є розробка стратегії, націленої на розробку довгострокових цілей, спрямованих на нейтралізацію негативного впливу ризику забезпечення банківських позичок на кредитну діяльність АТ «Державний ощадний банк України».

Поряд із стратегічним рівнем управління наявний також операційний рівень, на якому ефективно управління забезпечує розробку методологічних та методичних підходів, що дають можливість завчасно попередити потенційні проблеми із заставним портфелем банку та визначити можливості для їх вирішення. Таким чином, відповідно до визначених цілей управління формується його тактика, що є так званою формою деталізації стратегії [53, с. 424] та обов'язковим елементом системи управління ризиком забезпечення банківських позичок. Поелементна система управління ризиком банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» представлена на рисунку 3.3.

Характеристика визначених підсистем системи управління ризиком забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» подана нижче.

Перша підсистема – організаційно-функціональна, яка забезпечує оперативне ведення досьє предметів застави, складання і узгодження графіка перевірок предметів застави, зберігання документів з результатами перевірок, а також надає персональний щоденник для співробітника заставного підрозділу.

Місія організаційно-функціональної підсистеми управління забезпеченням банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України»

Рисунок 3.3 – Система управління ризиком забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» (складено автором)

полягає у наступному: ведення єдиної бази даних предметів застави: картки кредитної угоди, позичальника, заставодавця; застави, поручителя, поруки, гаранта та гарантії; формування графіків перевірок та їх узгодження; формування бази даних документів-результатів перевірок; зберігання документів; пошук досьє, графіків, перевірок, документів за фактографічними характеристиками; узгодження документів.

Місце організаційно-функціональної підсистеми управління забезпеченням банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» в загальній системі ведення кредитного досьє позичальника представлено на рисунку 3.4.

Рисунок 3.4 – Організаційно-функціональна підсистема управління забезпеченням банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» в загальній системі ведення кредитного досьє позичальника

(складено автором)

Пропонована організаційно-функціональна підсистема управління забезпеченням банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» вирішує наступні завдання:

- аналіз заставного портфеля: отримання зрізу аналітичних даних на поточну дату; оцінка якості заставного майна (оцінка ризиків); виявлення проблемних активів за вартісними та іншими характеристиками; ведення єдиної бази заставного досьє;
- моніторинг заставного майна: складання графіків перевірок; узгодження виїзних перевірок з профільними підрозділами банку.

Формування досьє предмета застави полягає у створенні сукупності документів, що описують його предмет. Повнота досьє забезпечується можливістю опису різноманітних характеристик предметів застави та інформації про конкретний договір: зобов'язання позичальника, інформація про страхування предмета застави, оцінки вартості, наявність обтяжень та інше.

Функціональні можливості підсистеми формування заставного досьє полягають у проведенні моніторингу предметів застави на плановій основі. При цьому для різних видів застави встановлюється різна періодичність моніторингу. Для організації процесу моніторингу складається графік заходів. Формування досьє предмета застави націлене на створення сукупності документів, що описують предмет застави.

Слід відмітити, що заставні підрозділи банківських установ належать безпосередньо до фронт-офісу. До типового функціоналу заставних підрозділів належать: попередня оцінка вартості та стану потенційного забезпечення позички; взаємодія з суб'єктами оціночної діяльності, які проводять оцінку ринкової вартості забезпечення; моніторинг збереження і стану; планова переоцінка забезпечення та контроль недопущення повторних застав.

В якості додаткового функціоналу для заставних служб АТ «Державний ощадний банк України», можуть включатись можливості

комплексної експертизи потенційного забезпечення згідно з розробленими формами та процедурами, а також: оцінка ризиків забезпечення; оцінка внутрішнього рейтингу забезпечення; розрахунок заставної вартості; розрахунок коефіцієнта реального покриття позички; оцінка забезпеченості позички; аналіз індивідуальних і портфельних ризиків забезпечення; аналіз рейтингу заставного портфеля; розробка комплексу заходів та пропозицій щодо заставної політики банку, спрямованих на управління ризиків забезпечення та їх мінімізацію; методи і процедури мінімізації ризиків забезпечення.

З урахуванням результатів проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що на даному етапі розвитку заставних відносин банків формування системи управління забезпеченням банківських позичок має проходити на двох рівнях – державному в особі Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, та на рівні банків.

У компетенції регулятора вважаємо за доцільне систематизувати вимоги, правила і процедури роботи із заставним майном в єдині стандарти управління, які органічно містять в собі стандарти оцінки вартості майна для цілей кредитування, стандарти управління ризиками забезпечення і методи управління ними, і таким чином сформувані базовий концепт системи управління заставним портфелем.

У компетенції банків, та безпосередньо АТ «Державний ощадний банк України» систематизувати і оптимально прийняти фрагментарно наявні норми, правила та процедури оцінки, управління і моніторингу забезпечення банківських позичок. Стандарти управління забезпеченням доцільно відобразити в заставній політиці АТ «Державний ощадний банк України» та положенні про управління ризиками забезпечення, які повинні бути розглянуті і затверджені відповідно до принципів корпоративного управління та підлягають періодичному перегляду.

Даний підхід відображається в заставній політиці АТ «Державний ощадний банк України», яка включає в себе: розділи з адміністрування

заставних процедур, обліку розроблених процедур та порядків оцінки ризиків забезпечення; вимоги до рівня професіоналізму й компетенції персоналу; принципи забезпеченості кредитування; оцінку функцій та принципів забезпечення кредитних операцій; пріоритетність роботи з різними видами забезпечення, що залежить від їх ризиковості; диференціацію застосування видів забезпечення в комплексі з формами та термінами кредитування; обмеження роботи з неякісним, неліквідним і високоризиковим майном в якості забезпечення кредитних зобов'язань; ліміти концентрації забезпечення за видами, ліквідності, регіонами; ліміти забезпеченості кредитних операцій, що розраховуються виходячи із запропонованих розрахунків коефіцієнтів покриття та оцінки забезпеченості; регулярний аналіз і контроль якості кредитного портфеля на схильність його до ризиків забезпечення; періодичне прогнозування якості портфеля заставного майна з метою виявлення його потенційно слабких сторін і зон ризику.

Бек-офісу АТ «Державний ощадний банк України» в особі підрозділів ризик-менеджменту рекомендується інтегрувати розроблені показники в загальну систему оцінки кредитного ризику та інших нормативів банку, а також здійснювати їх регулярний системний аналіз.

До процесу ризик-менеджменту АТ «Державний ощадний банк України» мають бути залучені такі функціональні і структурні підрозділи банку, як наглядова рада, правління банку, підрозділ з ризик-менеджменту (в межах своїх функцій з питань оперативного кількісного та якісного оцінювання, контролю та моніторингу кредитного ризику та ризиків забезпечення, оцінки портфельних ризиків забезпечення), бек-офіс (контрольні функції за дотриманням встановлених вимог), фронт-офіс (функції прийняття банком ризиків у межах його повноважень).

Наглядовій раді, правлінню АТ «Державний ощадний банк України» доцільно при розробці і затвердженні річних фінансових планів, кредитної політики, активності сфер кредитування, розробці нових кредитних

продуктів враховувати досвід та ефективність забезпеченості кредитних операцій з урахуванням різних видів забезпечення й специфіки роботи з ними.

Друга підсистема – моніторинг заставного портфеля банку. Моніторинг ризиків забезпечення АТ «Державний ощадний банк України» має проводитись за рахунок внутрішнього та зовнішнього моніторингу ризику забезпечення банківських позичок.

Внутрішній моніторинг включає в себе комплекс заходів і процедур банку з ризик-менеджменту (заставні служби, ризик-менеджери, кредитні підрозділи, служба економічної безпеки) і аудиту, здійснених підрозділами банку, що полягають у виявленні, оцінці, моніторингу, контролі і управлінні ризиками. На рисунку 3.5 представлені адаптовані процедури та методи управління ризиками забезпечення АТ «Державний ощадний банк України», отримані в результаті проведеного дослідження.

До внутрішнього моніторингу належать можливості банку з адміністрування ризиків та розподілу повноважень й контрольних функцій. Під час роботи з заставним забезпеченням є прийнятними всі розглянуті методи управління ризиком забезпечення.

Третя підсистема – інформаційно-методична, яка направлена на формування інформаційної бази для управління ризиком забезпечення банківських позичок та методик його оцінки і мінімізації.

До заходів, спрямованих на підвищення ефективності кредитування АТ «Державний ощадний банк України» в частині стандартизації та уніфікації правил, методів і процедур управління забезпеченням банківських позичок, можна віднести зміну правил обліку заставного майна, спрямованих на відображення об'єктивно сформованої ситуації на відповідних ринках.

Важливим елементом організаційно-методичної підсистеми є внутрішній аудит кредитної роботи в цілому, який, зокрема, включає перевірку процедур оцінки забезпечення і його якості. Проведення перевірок стану

заставного портфеля АТ «Державний ощадний банк України» службами внутрішнього аудиту покликане в поточному режимі виявляти і контролювати ризики процедурного та адміністративного характеру. Результати аудиторської перевірки відображаються в спеціальному звіті, який надається керівництву банку і керівникам профільних підрозділів. Одночасно з оцінкою заставного портфеля аудитори повинні надавати рекомендації з удосконалення заставної роботи в банку.

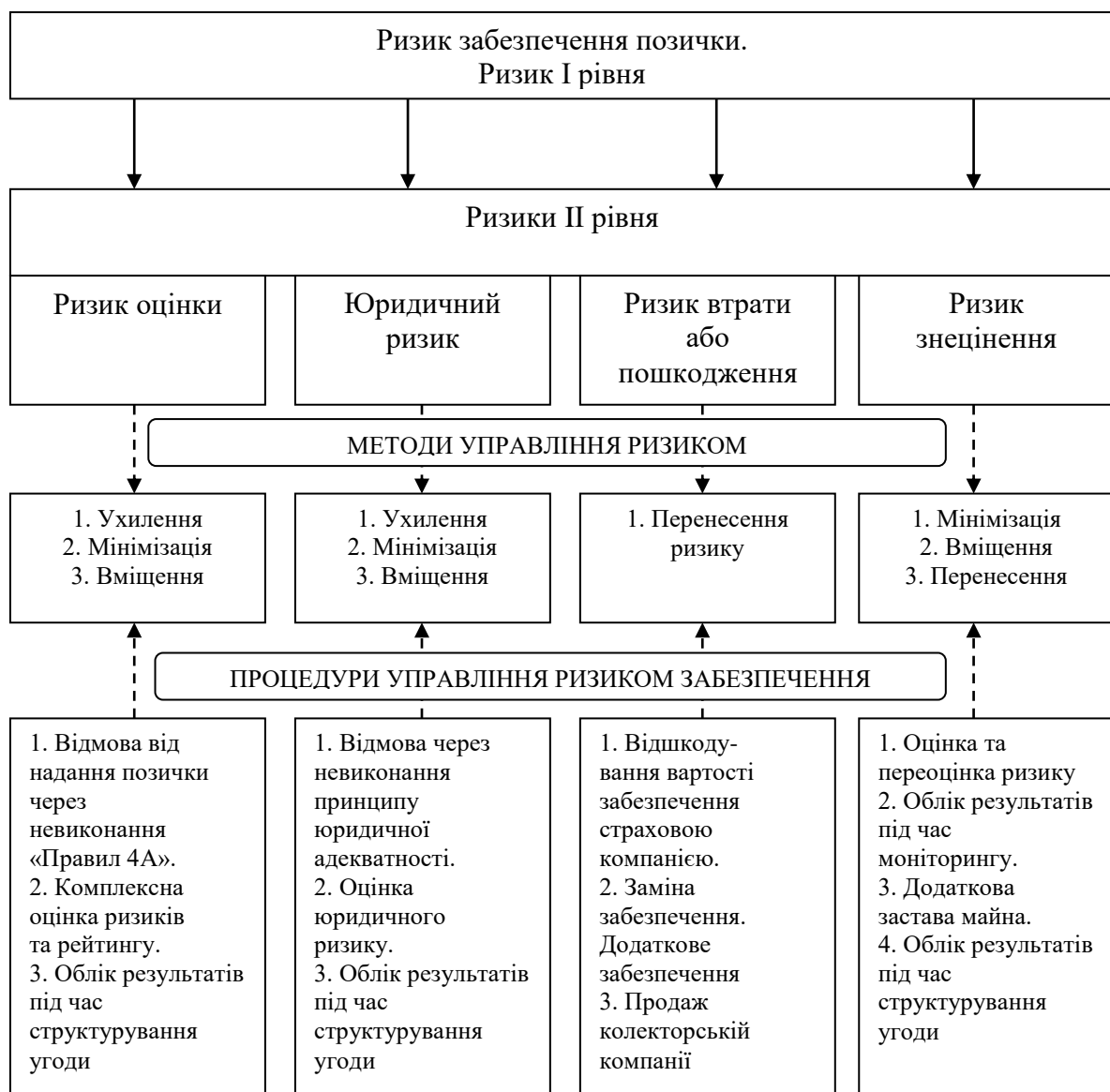

Рисунок 3.5 – Методи і процедури управління ризиками забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» (розроблено автором)

Без адекватного рівня зовнішнього контролю з боку аудиторських компаній ризик помилок і зловживань у сфері кредитування залишатиметься високим. До заходів, спрямованих на підвищення якості моніторингу ризиків з боку національних та міжнародних аудиторських компаній, можна віднести такі: вимога до банку більш повного (порівняно з поточним) розкриття інформації про якість заставного портфеля; аудит рівня ліквідності індивідуального і портфеля заставного майна в цілому; аудит забезпеченості кредитних операцій; аудит методологічних заставних процедур банку відповідно до нормативів НБУ та внутрішньобанківських положень стосовно їх ефективності; аудит заставної політики банку, положень та методик.

АТ «Державний ощадний банк України» рекомендується розробити адекватну систему внутрішньобанківських нормативних документів з ризик-менеджменту ризиків забезпечення як частини загального менеджменту кредитного ризику. Необхідно забезпечити систему своєчасної актуалізації внутрішньобанківської нормативної бази, яка в разі зміни поточних вимог законодавчого або нормативного характеру, організаційної структури банку та зміни політики банку по відношенню до ризиків забезпечить доведення змін до відома всіх відповідальних виконавців, у тому числі через періодичне навчання і підвищення кваліфікації. Для всіх підрозділів функції повинні бути чітко визначені та формалізовані, а банк повинен зробити все необхідне для уникнення конфлікту інтересів між ними.

Ці заходи повинні формалізуватись в заставній політиці АТ «Державний ощадний банк України», яка в свою чергу є частиною кредитної політики. Якщо процедури і методи управління та моніторингу ризиками забезпечення та кредитного ризику адекватні, то при зверненні стягнення на заставне майно банк заздалегідь знає розмір необхідних витрат і суму грошей, яка надійде в погашення позички.

Таким чином, впровадження розроблених рекомендацій в практику роботи заставної служби АТ «Державний ощадний банк України» сприятиме

оновленню та модернізації стандартів і методів управління забезпеченням банківських позичок.

Висновки

У процесі дослідження систематизовано складові економічної безпеки банку на внутрішні (фінансову, інтелектуально-кадрову, технологічну, силову) та зовнішні (політико-правову, ринкову, інтерфейсну, екологічну, соціально-психологічну);

В загальному, фінансова безпека є важливим елементом економічної безпеки, визначальною складовою умовою її забезпечення. У ній відображається результат діяльності банку по усіх інших напрямках (організаційному, інформаційному, правовому, соціально-психологічному, силовому тощо). Якщо економічна безпека відповідає у першу чергу за збереження матеріальних цінностей і здійснення банківських операцій, то метою фінансової її складової є попередження та уникнення загроз для збереження та примноження фінансових ресурсів банку, забезпечення його стійкості, зростання ефективності його діяльності та зміцнення позицій на ринку.

На основі проведених досліджень, під фінансовою безпекою банку будемо розуміти стан банку, за якого гарантується захист від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, збереження та нарощення капітальної бази, конкурентних позицій та забезпечення можливостей стійкого розвитку.

Під системою забезпечення безпеки банку слід розуміти сукупність об'єктів, суб'єктів, принципів, функцій, методів оцінювання та механізму зміцнення безпеки банку, що підпорядковані спільній меті та поставленим завданням попередження загроз та протидії ним, зміцнення позицій банку на ринку, як внутрішньому, так і зовнішньому, підвищення ефективності його діяльності. Система забезпечення фінансової безпеки банку посідає одне з ключових місць у системі управління банком.

Алгоритм функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банку передбачає проведення діагностики діяльності та рівня безпеки

банку. За позитивного результату банк продовжує роботу у звичному режимі, а за виявлення недостатнього рівня безпеки необхідно пройти низку етапів, з яких заключним етапом є оцінювання результативності самої системи, її вдосконалення та повернення до початкового етапу.

Проведене оцінювання стану забезпечення фінансової безпеки банківської системи України показало, що сучасні умови та чинники її формування слід розглядати з огляду на наявність найбільш глибокої банківської кризи (2014-2016 рр.), зумовленої, насамперед: значним впливом депозитів (унаслідок недовіри до банківської системи загалом, падіння рівня доходів фізичних осіб та різкого знецінення гривні); зменшенням залишків за кредитами та погіршенням якості кредитного портфеля КБ; негативними тенденціями збитковості банків та проблемами з їх капіталізацією. Втрати від банківської кризи 2014-2016 рр. оцінюються у розмірі 38-40% ВВП України.

З кінця 2017 р. розпочалося поступове відновлення фінансової стабільності та прибутковості банківської системи України, зростання позитивної динаміки депозитних вкладів населення, обсягу регулятивного та статутного капіталів, міжнародних резервів, що значною мірою сприяло забезпеченню фінансової безпеки банківської системи України на тлі посткризового відновлення економіки.

Загалом на рівні депозитної безпеки банківської системи України в аналізованому періоді негативно позначались: вплив гривневих і валютних депозитів; істотне зменшення кількості платоспроможних банків (за 2013-2019 рр. з ринку було виведено 105 банківських установ); мільярдні втрати вкладників, що мали вклади понад гарантовані 200 тис. грн.; нестача у ФГВФО коштів для убезпечення вкладників; незахищеність вкладів юридичних осіб; мінливість депозитних ставок, значні обсяги коштів домогосподарств поза ощадною системою і доларизація депозитів.

За поточних умов банківський сектор належно капіталізований. Фактична адекватність регулятивного капіталу в 2013-2019 роках в

1,2-2 рази перевищувала нормативні значення, проте, власний капітал зріс лише на 8,3 млрд. грн., що не можна вважати позитивним фактом. Поступове підвищення вимог до достатності капіталу, а також кредитний, процентний та валютний ризики можуть знизити достатність капіталу багатьох вітчизняних банків. Виведення в ході «очищення» банківської системи банків з вітчизняним капіталом з ринку, виявило також тимчасовий додатковий важливіший недолік, що полягав у перерозподілі ринкової частки на користь іноземного капіталу.

Серед основних загроз безпеці ресурсоутворюючої складової функціонування банківської системи: уповільнення темпів зростання статутного і власного капіталів; істотне викривлення співвідношення статутного і власного капіталів; амортизація застави за непрацюючими кредитами; надмірне вкладання банками вільної ліквідності в ОВДП і депозитні сертифікати НБУ; за незначної частки державних банків у загальній кількості вітчизняних банків, превалювання їх частки в чистих активах, депозитах населення і зобов'язаннях платоспроможних банків.

Рівень кредитної безпеки банківської системи знижується внаслідок повільного зростання кредитування економіки, зумовленого повільним відновленням економіки після глибокого її падіння у 2014-2015 рр., звуженням ресурсної бази банків, впливом нестабільних макроекономічних чинників та вимушеним посиленням вимог до умов кредитування банків, незадовільною якістю сформованого корпоративного кредитного портфеля, комплексом проблем БС; істотного зниження глибини проникнення кредитування в національну економіку; все ще значної частки короткострокових кредитів у загальному обсязі наданих; високої доларизації кредитної маси; недостатньо консервативного оцінювання ризиків за незабезпеченими кредитами; неповноцінного відновлення іпотечного кредитування з огляду на мораторій на звернення стягнення майна іпотечних позичальників в іноземній валюті, незахищеність прав кредиторів, правову неврегульованість і непрозорість первинного ринку

житла, високі відсоткові ставки, відсутність джерел довгострокового гривневого фондування, дефіцит платоспроможних позичальників з підтвердженими доходами; нестабільності фінансової результативності, курсоутворення і отримання господарюючими суб'єктами достатньої валютної виручки.

Сьогодні валюта безпека банківської системи є недостатньою. Серед загроз валютній безпеці чільне місце займають проблеми платіжного балансу, які виникають внаслідок активного виведення капіталу, диспропорцій, що сформувалися в реальному секторі економіки (надмірне переважання експортоорієнтованого виробництва над виробництвом товарів для внутрішнього споживання), ризику зменшення грошових переказів трудових мігрантів, низький рівень офіційних міжнародних резервів та проблеми негативного впливу на фінансову безпеку держави діяльності дочірніх банків з капіталом російського державного походження; форс-мажорних обставин, зумовлених процесами, що відбуваються в нашій і сусідніх країнах, порушеннями логістики вчасної доставки в Україну готівкової валюти.

Боргова безпека банківської системи визначається тим, що банки продовжують покладатися на внутрішні джерела ресурсів, а не на зовнішнє фінансування. Частка зовнішнього боргу банківського сектору у валовому зовнішньому борзі щорічно знижувалася. Позитивним є й той факт, що у зовнішній заборгованості банківської системи превалює її довгострокова складова. Отже, можна стверджувати про достатній рівень зовнішньоборгової безпеки вітчизняного сектору, чого не можна сказати про внутрішню складову його боргової безпеки. На борговій безпеці також негативно позначається суперечлива динаміка повернення кредитів рефінансування, а також надвисока частка проблемних кредитів.

На інвестиційній безпеці банківської системи позначаються його недосконала інвестиційна діяльність, а також нерозвиненість вітчизняного фондового ринку.

Проблеми забезпечення такої важливої складової, як безпека доходів і витрат, поряд із іншими чинниками, зумовлюються встановленням державою найбільшим банкам, які перебувають в її власності, параметрів зростання прибутку і частки ринку на шкоду виконання цими банківськими установами основних системно значущих функцій. Поряд з цим, незважаючи на поступове відновлення прибуткової діяльності абсолютної більшості банківських установ, банківський сектор України загалом в упродовж багатьох останніх років фіксував збитки. Основною причиною збитковості українських банків була необхідність формування страхових резервів під проблемні кредити. Певною мірою на зниженні рівня цієї складової також позначилось те, що в 2019 р. завдяки уповільненню інфляції розпочато цикл зниження ключової ставки НБУ.

Проведений аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках, засвідчив, що протягом періоду відбулось значне скорочення активів банку з 234,2 млрд грн у 2017 році до 143,7 млрд грн у 2019. У структурі активів банку найбільшу частку займають кредити та заборгованість клієнтів (у 2019 році вони становили – 27,2 %) на суму 39 млрд грн із домінуючою часткою кредитів та заборгованості юридичних осіб (31,5 млрд грн).

Аналітичне оцінювання стану, динаміки та структури зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» за 2017 – 2019 роки засвідчило, що кошти клієнтів у 2019 році становили найбільшу питому вагу у структурі зобов'язань банку – 85,96 %, інші залучені кошти становили 8,02 %, натомість інші складові не перевищували 2 %. В загальному сума зобов'язань АТ «Державний ощадний банк України» збільшилась з 202,8 млрд грн (2017 рік) до 231,3 млрд грн (2019 рік).

Величина власного капіталу банку за період 2017-2019 років суттєво скоротилась, з 31,6 млрд грн (2017 рік) до 19,2 млрд грн (2019 рік), що відбулось передусім за рахунок збільшення суми непокритого збитку до 33,7 млрд грн у 2019 році проти 22,5 млрд грн у 2017 році.

Аналіз формування фінансового результату АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках демонструє подолання кризового періоду, свідченням якого є значне зменшення обсягів чистого прибутку за результатами діяльності 2018 року (-396 млн грн) та закріплення тенденції стабілізації діяльності й нарощення обсягів банківських операцій, чистий прибуток у 2019 році склав 276,8 млн грн, проти показника 162,2 млн грн у 2018 році, хоча й не досягнувши початкового рівня 558,5 млн грн у 2017.

Аналітичне узагальнення фахової літератури засвідчило, що наразі не існує комплексного підходу до оцінювання фінансової безпеки банківських установ. Натомість загальним недоліком наявних підходів до оцінювання фінансової безпеки банку є відсутність системності, низька значущість та прогнозованість показників, високий рівень спорідненості й тотожності тощо. Тому, в напрямку удосконалення підходів до оцінки фінансової безпеки банку пропонуємо при формуванні системи показників оцінювання зважати на принципи вимірності, значущості та прогнозованості, включати до переліку досліджуваних показників ті, які відображають основні напрями діяльності банку, а також вплив зовнішніх факторів на фінансову безпеку банківської установи.

Оцінка фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки, проведена на основі коефіцієнтного аналізу у розрізі основних аспектів забезпечення та впливу на фінансову безпеку банку вказує, що протягом аналізованого періоду для банку було характерним зниження рівня фінансової стійкості з 15,57 % до 8,3 %, що водночас є більшим за оптимальне (5 %). Поряд з цим коефіцієнт фінансового важеля зріс майже вдвічі та становив 12,05 у 2019 році проти 6,42 (2017 рік), що вказує на підвищення ділової активності та нарощення обсягів залучених коштів АТ «Державний ощадний банк України». Рівень фінансування активів АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках за рахунок власного капіталу знаходився на рівні майже 13,5 %, перевищуючи оптимальне значення у 10 %. Водночас недостатній рівень та спадна

тенденція були характерні для мультиплікатора капіталу, який у 2019 році склав лише 2,91, проти 12-15 оптимальних. Також не досягнуто оптимального рівня на кінець періоду дослідження й за показником співвідношення капіталу до депозитів, що на кінець періоду становив лише 9,65 % проти 21,29 % початкових та 15-20 % оптимальних.

Щодо результатів аналізу індикаторів фінансової безпеки АТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019 роки, вони засвідчили підвищення запасу ліквідності, незначне підвищення значень процентної маржі, покращення якості активів, переважання довгострокових депозитів у депозитному портфелі банку.

Попри це, проблемними для АТ «Державний ощадний банк України» у 2017-2019 роках залишаються питання щодо підвищення показників рентабельності та покращення ефективності управління процентними витратами. Залишається також потенціал щодо використання депозитних коштів, адже лише 40 % депозитної бази спрямовувалось на видачу кредитів.

Таким чином, АТ «Державний ощадний банк України» успішно подолав кризовий етап 2018 року, активно розвиваючи співпрацю з роздрібними клієнтами, утримуючи та посилюючи лідерські позиції в сегменті обслуговування малого та середнього бізнесу, працюючи над збереженням та диверсифікацією клієнтської бази корпоративного сегменту. Проте, як і для інших банківських установ в Україні пріоритетами для підвищення рівня фінансової безпеки залишаються питання врегулювання проблемної заборгованості та вирішення проблем непрацюючих кредитів.

В загальному АТ «Державний ощадний банк України» має на меті продовження реалізації стратегії зростання бізнесу з акцентом на розширення роздрібно-го бізнесу та мікро-, малого та середнього бізнесу. Разом із тим підвищенню рівня фінансової безпеки, сталого розвитку та успішного досягнення планових значень цільових показників перешкоджають надзвичайні події, пов'язані з поширенням коронавірусу COVID-19, які мають вплив зокрема на макроекономічне середовище та дестабілізують

поточну ситуацію, додаючи нових викликів та загроз із прямим або опосередкованим впливом на фінансову безпеку банку.

Визначено, що гостроактуальними у площині удосконалення управління фінансовою безпекою вітчизняних банківських установ залишаються питання управління кредитною політикою та безпосередньо заставною політикою на засадах ризик-менеджменту. Проблематика формування системи управління ризиками забезпечення банківських позичок в першу чергу пов'язана з економічними, фінансовими викликами, які ускладнюють функціонування банків та вимагають від них розробки нових підходів по роботі із забезпеченням банківських позичок.

Основними напрямками удосконалення роботи із заставним майном для досліджуваного АТ «Державний ощадний банк України» повинно стати: підвищення якості моніторингу заставних активів; економічна доцільність; автоматизація процесів; клієнтоорієнтованість; оптимізація вимог; удосконалення інструментів наданих банківських послуг; підвищення якості заставних операцій; оптимізація витрат; розвиток партнерських відносин з контрагентами; удосконалення нормативних документів; автоматизація роботи із заставним портфелем.

Обґрунтовано основні складові системи управління ризиком забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України», що включають: напрями дослідження ризику забезпечення банківських позичок; суб'єкти та об'єкти; стратегію і тактику управління; підсистеми управління (організаційно-функціональну; моніторинг; інформаційно-методичну); оцінку ефективності управління.

Визначено, що місія організаційно-функціональної підсистеми управління забезпеченням банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» полягає у наступному: ведення єдиної бази даних предметів застави: картки кредитної угоди, позичальника, заставодавця; застави, поручителя, поруки, гаранта та гарантії; формування графіків перевірок та їх

узгодження; формування бази даних документів – результатів перевірок; зберігання документів; пошук досьє, графіків, перевірок, документів за фактографічними характеристиками; узгодження документів.

Підсистема моніторингу функціонально здійснюється через проведення внутрішнього та зовнішнього моніторингу ризику забезпечення банківських позичок та отримання результату позитивного, негативного, частково негативного для прийняття управлінських рішень щодо управління ризиком забезпечення банківських позичок АТ «Державний ощадний банк України» .

Підсистема інформаційно-методична, направлена на формування інформаційної бази АТ «Державний ощадний банк України» для управління ризиком забезпечення банківських позичок та методик його оцінки та мінімізації.

Загалом, впровадження рекомендацій щодо підвищення ефективності стандартів управління забезпеченням банківських позичок на рівні регулювання та контролю НБУ, національного та міжнародного аудиту та внутрішньобанківських можливостей забезпечить основу для комплексного вирішення накопичених проблем у сфері їх менеджменту.

Запропоновані заходи щодо формування системи управління та мінімізації ризиків забезпечення на рівні регулювання НБУ, моніторингу аудиторськими компаніями і безпосередньо в самих банківських установах дозволять підвищити якість кредитної роботи, знизять розмір проблемних застав, зменшивши їх вплив на прибутковість і капітал.

Список використаної літератури

1. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с.
2. Артеменко Д.А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности: автореферат дис. кандидата экономических наук: 08.00.10 Финансы, денежное обращение и кредит / Рост. гос. ун-т. – Ростов-на-Дону, 1999. – 27 с.
3. Бабець І.Г. Зовнішньоекономічна безпека регіонів України в умовах співробітництва з країнами ЄС: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: монографія. Львів: ПАІС, 2011. 400 с.
4. Барановський О. Безпека банківської сфери. Вісник НБУ. 2014. № 6. С. 20-27.
5. Барилюк М.-М. Р. Аналіз чинників впливу на процес забезпечення фінансової безпеки комерційного банку [Електроний ресурс] / М.-М. Р. Барилюк // Фінансовий простір. – 2017. – № 1. – С. 8-17. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1701/17bmrkbkb.pdf>.
6. Безопасность банковской деятельности: Учебник для вузов / В. А. Гамза, И. Б. Ткачук, И. М. Жилкин / 3-е изд., пер. и доп. – М.: Финансовый университет, 2017. – 513 с.
7. Бланк И А. Управление финансовой безопасностью предприятия : [учеб.] / И.А. Бланк. – 2-е изд., стер. – К. : Эльга, 2009. – 776 с.
8. Варналій З. Проблеми і шляхи забезпечення економічної безпеки України / З. Варналій // Економіка і управління. – 2001. – № 1. – С. 18-29.
9. Вовченко Р.С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. К., 2016. 237с.
10. Гайдук В. И. Финансовая безопасность коммерческих банков: критерии и индикаторы / В. И. Гайдук, А. Л. Вороков, Н. В. Гайдук //

Научный журнал КубГАУ. – 2015. – №114(10). – Режим доступа : <http://ej.kubagro.ru/2015/10/pdf/06.pdf>

11. Герасимов П.А. Экономическая безопасность банка: концептуальный подход / П.А. Герасимов // Банковские услуги. – 2006. – № 4. – С. 20–30.

12. Герасимчук Н. А., Мірзоєва Т. В., Томашевська О. А. Економічні і фінансові ризики: навчальний посібник. – К.: Компринт, 2015. – 288 с.

13. Голобородько Ю. О. Теоретичні підходи до розкриття сутності та складових фінансової безпеки банківських установ. Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.12. – С. 194-198.

14. Гребенюк Н. О. Фінансова безпека банків: система розпізнання загроз та усунення ризиків / Н. О. Гребенюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна». – 2016. – В. 91. – С. 53-64.

15. Грищенко Т. В. Проблеми формування та реалізації кредитної політики комерційних банків / Т. В. Грищенко, О. А. Падалко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2005. – № 79. – С. 12–15.

16. Губарева І.О. Забезпечення управління економічною безпекою банку: монографія / І.О. Губарева, О.М. Штаєр; Міністерство освіти і науки України. – Харків : Інжек, 2013. – 309 с. : табл., схеми.

17. Дмитриев И.А. Определение перечня составляющих экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / И.А. Дмитриев, А.О. Блызнюк // Экономика, менеджмент, предпринимательство: сб. науч. статей Восточноукраинского национального университета имени В. Даля. – Режим доступа: <http://eme.usoz.ua>.

18. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку / С. О. Дмитров // Фінансовий простір. – 2012. – № 2 (6). – С. 11-15.

19. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні

інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2001. 309 с.

20. Жовтанецька Я. В. Антикризове управління у системі забезпечення фінансової безпеки банків / Я. В. Жовтанецька // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/104.pdf>

21. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів» від 14.05.2015р. № 424-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/424-19>

22. Запорожцева Л.А. Финансовая безопасность предприятия при переходе на МСФО / Л.А. Запорожцева // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 36. – С. 46–51.

23. Зачосова Н.В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ: монографія / Н.В. Зачосова. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2016. – 375 с.

24. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки, 2003. – № 3(21). – С. 12-19.

25. Карбівничий І. В. Аналіз структури кредитного портфеля банків України щодо ефективності управління ризиками та виявлення основних факторів, що її обумовили / І. В. Карбівничий // Вісник Університету банківської справи. – 2011. – № 3 (13). – С. 201–206.

26. Карпенко О.В. Теоретичні аспекти економічної безпеки підприємництва / О.В. Карпенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – В.3. – С. 102-106.

27. Коваленко В. В. Трансформаційні напрями розвитку банківської системи України / В. В. Коваленко // Економічний форум. – 2015. – № 2. – 2015. – С. 286–295.

28. Колодізев О.М. Формування універсальної системи оцінки економічної безпеки банку / О.М. Колодізев, О.М. Штаєр // Проблеми економіки. – Х. – 2011. – № 2. – С. 67-75.

29. Корченко А. О., Скачек Л. М, Хорошко В. О. Банківська безпека: підручник / За заг. ред. докт. техн. наук, проф. О. В. Хорошка. – К.: ПВП «Задруга», 2014. – 185 с.

30. Костюченко О.Є. Забезпечення фінансової безпеки банківської системи як складова фінансової безпеки держави / О.Є. Костюченко, В.І. Паталах // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 7. – Ч. 5. – С. 24–27.

31. Крупка І.М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І.М. Крупка // Бізнес Інформ. – 2012. – № 6. – С. 168–175.

32. Лісняк А. Є. Еволюція і класифікації показників оцінювання фінансової безпеки банків / А. Є. Лісняк // Фінансовий простір. – 2018. – № 3. – С. 60–68.

33. Магас Н. В. Теоретичні основи дослідження фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах техноглобалізму / Н. В. Магас // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2011. – № 2. – С. 77-88.

34. Михайленко О. В. Вдосконалення технології роботи підприємств і комерційними банками при кредитуванні інвестиційних проектів / О. В. Михайленко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – Вип. 198, Т. IV. – С. 904–909.

35. Міщенко В. Стан і перспективи стратегічного розвитку банківської системи України / В. Міщенко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наукових праць. – ХІБС : УБС НБУ. – 2014. – Т. 2. – №17 (2014). – С. 3–12.

36. Османов Ж.Д. Система угроз экономической безопасности национального хозяйства в современных условиях хозяйствования /

Ж.Д. Османов, А.В. Константинов // Лесотехнический журнал. – 2015. – № 1. – С. 250–264.

37. Офіційна інтернет-сторінка Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua>

38. Офіційний сайт АТ «Державний ощадний банк України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oschadbank.ua/ua>

39. Павлюк О.О. Сучасні тенденції розвитку світової банківської системи / О.О. Павлюк // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2014. – Вип. 9. – Ч. 4. – С. 22–25.

40. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : [навч. посіб.] / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.

41. Побережний С.М. Організація діяльності підрозділів банківської безпеки в сучасному комерційному банку / С.М. Побережний. – Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД, 2004. – 54 с.

42. Прокопенко Н. С. Складові безпеки банківської діяльності / Н. С. Прокопенко, М. І. Виклюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 302-308.

43. Рівень довіри українців до банків залишається низьким [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2019/04/09/37357410/>

44. Різник Н.С. Оцінка та шляхи забезпечення економічної безпеки банку / Н.С. Різник, І.А. Воробйова // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – № 5(20). – Луцьк, 2008. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_2/zbirnuk_O_FN_5_Ч_2_183.pdf.

45. Родченко С. С. Дефініції фінансово-економічної безпеки банку / С. С. Родченко // Економічний аналіз. – Тернопіль. – 2018. – Том 28. – № 4. –

С. 155-166.

46. Свірідов Є.Ю. Фінансово-банківський аспект економічної безпеки держави. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. 2011. Вип. 33. С. 185-191.

47. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. А. І. Сухорукова. Київ : ВД «Стилос», 2009. 685 с.

48. Сухоруков А. І., Харазашвілі Ю. М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави. Стратегічні пріоритети. 2013. № 3. С. 5–16

49. Тарасенко І. О., Москаленко А. А. Проблеми фінансово-економічної безпеки банківських установ в сучасних умовах. Вісник КНУТД. Серія «Економіка і вища освіта». 2014. № 6. С. 15–22. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/1411/1/V81_P015-022.pdf

50. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності / [О.М. Підхомний, Н.О. Микитюк, І.П. Вознюк]. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/les/20_29.pdf.

51. Толстошеева А. В. Забезпечення безпеки кредитної діяльності банків: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / А. В. Толстошеева. – К., 2015. – 305 с.

52. Федоренко В.Г. та ін. Економічна безпека України: монографія. К.: ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.

53. Фінанси : підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]: за ред. С. І. Юрій, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.

54. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / [Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук] ; за ред. Т.Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.

55. Фокіна Н.П. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості / Н.П. Фокіна, В.І. Бокій // Актуальні проблеми економіки. Сер. Фінанси та кредит. – 2003. – № 8(26). – С. 111-114.

56. Хитрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків / О.І. Хитрін // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 118–124.

57. Хрущ Н.А. Визначення завдань моделювання складових забезпечення фінансово-економічної безпеки / Н. А. Хрущ, П. М. Григорук // Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки : зб. наук. пр. Сьомої міжнар. наук.-практ. конф., Одеса–Черкаси, 23-25 трав. 2018 р. – Черкаси: Видавець Вовчок О.Ю., 2018. – С. 78-81. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/6576>

58. Шевців Л. Ю. Шляхи підвищення фінансової безпеки банків України в умовах глобалізаційних процесів / Л. Ю. Шевців, Б. Б. Сенишин // Бізнес –інформ. – 2020. – № 9. – С. 254–262.

59. Шемаєва Л. Г. Проблеми забезпечення фінансової безпеки у банківській сфері в умовах гібридної війни проти України / Л. Г. Шемаєва, Н. Я Юрків // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. наук.-практ. конференції, 27-28 жовтня 2016 р. – Київ, 2016. – С.126-133.

60. Яременко С. Економічна безпека банків / С. Яременко // Інформаційний вісник Академії наук вищої школи України. – 2005. – № 4. – С. 26-34.

61. Яремчук І.В., Актуальні питання вдосконалення банківсько-страхової інтеграції на інноваційній основі / Л.А. Приступа, І.В. Яремчук, А.С. Блажівська // Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол.: Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та ін. (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький: ХНУ, 2020. – С. 52-55.

62. Baranovskyi A. Integral assessment of the financial security of commercial banks / A. Baranovskyi, M.-M. Baryliuk // Scientific Light. –

2017. – № 7. – P. 34- 45.

63. Kil K., Baraniecki B. Analiza bezpieczeństwa finansowego banków w Polsce i pozostałych krajach Unii Europejskiej z wykorzystaniem indeksu Z-score. Zarządzanie i Finanse. 2013. Nr. 2/1. URL: http://zif.wzr.pl/pim/2013_2_1_23.pdf

64. Prystupa L. Assessing Bank Financial Security Level Using the Comprehensive Index Technology / N. Khrushch, P. Hryhoruk, L. Prystupa, L. Vahanova // Advances in Economics, Business and Management Research, volume 95. – 2019. – pp. 414-419.